

ילקוט וזהלן

73 שנה למדינת ישראל

גיליון מס' 70

אב תשפ"א - אוגוסט 2021

בהוצאת: האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין, המרכז בישראל
היכל יהדות ווהלין, רח' כורזין 10, גבעתיים 53583
טלפון: 03-7321605, פקס: 03-5717621

העורך הראשון: יהודה מרין ז"ל
וחברי המערכת: בוריס בריק ז"ל
אברהם ביבר ז"ל

המערכת: יוסף גליצקי
ציפי קרליין

עריכה: ציפי קרליין

עריכה לשונית: טובה פרידלנד

מאמרים, כתבות, שירים, דברי זכרון, רשמי מסע ותמונות
יתקבלו בברכה.
ניתן להעביר אל מזכירת המערכת גב' זהבה ויסברג:
wohlinorg@bezeqint.net

עיצוב: רויטל אביב
הדפסה: דפוס שלמה לוי בע"מ 052-5471060

תוכן עניינים

- 4 קול קורא להגשת עבודות הנצחה
- 6 דבר יו"ר האיגוד
- 7 טלית שכולה תכלת / ציפי באומן
- טקס הנחת זרי הקהילות תשפ"א**
- 10 דברי פתיחה / ד"ר רותי לוסטיג
- 12 למען יידעו דור אחרון / אבנר שרון-רחמיאלי
- 13 בדרכי החיים, ילדות בזהות ארית בין הכפרים / מרים בריק נקריץ
- 14 בשם השורדים / יאיר אפל
- 16 נשארתי לבד, לבד לבד, ספורה של צפורה אורנשטיין / טובה גלברג
- 18 הסתובבתי ביערות כמו חיה רדופה / בת שבע קינן
- 19 משואה לתקומה - יוסי חן מלחוא
- 20 "הייתי חיה נרדפת... לא הייתי אפילו חיה", זאב פורטנוי / חן קוטס
- 21 טוליק הורוביץ הי"ד / מרים מוטס
- 23 מכתבי היגון מבית אבא / שולה שחר
- 26 מכתבה של נוסיה קוקל
- 27 גטאות בבוליים / מוטי לייפר
- 30 יהודים שהצילו יהודים בשואה / משה גרומב
- שברי זכרון**
- 33 הכתם השחור / טוביה דרורי
- 37 I am a Tear of Joy and Sorrow / מאשה וולפסטל
- עולמות שחרבו**
- 38 אוי סעלישטש עיירתי! / משה גליקמן
- 40 גבעת הבכי / רותי פיין
- מסעות לווהלין**
- 42 שברי מראות / זיוה חלמיש
- 44 הנחת זרים בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"א

האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין
 המרכז בישראל (ע"ר)
WORLD ASSOCIATION OF WOLYNIAN JEWS IN ISRAEL

קול קורא להגשת נושאים לכתיבת עבודות הנצחה לשנת 2022

קהל היעד: תלמידים בחטיבת הביניים/בחטיבה העליונה/סטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות, **יוצאי קהילות ווהלין**

איגוד יוצאי ווהלין מעודד תלמידים בכיתות ז' - י"ב וסטודנטים להגיש הצעות לנושאים להכנת עבודות שינציחו את קהילות ווהלין אשר הושמדו בשואה.

התחומים:

- עבודת שורשים שתכלול סיפורי משפחה, אירועים, הישרדות, הצלה, עלייה לארץ.
- ראיונות עם שורדים ו/או יוצאי העיירות שיכללו סיפורים אישיים וזיכרונות. אפשר הקלטות בליווי תמליל.
- רשמי ביקור בוהלין. חוויה אישית + תמונות ו/או סרט, כולל רקע על ווהלין, קהילה, משפחה.
- מחקרים שעוסקים בחיי הקהילות: מוסדות, אישים, תנועות נוער, אירועים מיוחדים וכו'. המחקרים יכולים להתבצע במסגרת עבודות גמר של תלמידי תיכון לבגרות בהיסטוריה, או עבודות סמינריות באוניברסיטאות.
- בניית אתר אינטרנט להנצחת קהילה.

הצעת נושא לעבודה צריכה לכלול תקציר (2-3 שורות) ורשימת מקורות. את ההצעות יש לשלוח למייל wohlinorg@bezeqint.net עבור "וועדת המלגות" עד לתאריך 1.1.2022. יש לציין שם, שם משפחה, גיל, שם ביה"ס וכיתה, אוניברסיטה/מכללה, שם הקהילה, מספר טלפון נייד. ההצעות תבחנה ע"י "וועדת מלגות". שולחי ההצעות **שיאושרו** על ידי הוועדה יקבלו הודעה. את ההצעות המאושרות יהיה על המציעים להגיש כעבודה, על פי ההנחיות להלן, עד לתאריך 1.6.2022.

מבנה עבודה כתובה

- הגדרת הנושא
- גוף העבודה
- מסר אישי
- אחרים -
- הסיבות לבחירת הנושא
- דיון
- ביבליוגרפיה (מחקרים) - לפחות 5 מקורות. תחומים

(לפחות 2 מקורות).

היקף עבודה כתובה

- אורך: לתלמידים: לפחות 10 עמודים A4, לסטודנטים: לפחות 20 עמודים A4.
- גופן: David 12
- רווח: שורה וחצי

אתר אינטרנט של קהילה

- הגשת הצעה בכתב.
- בניית האתר על פי הנחיות שיימסרו על ידי צוות האינטרנט של האיגוד

כאמור, הגשת ההצעות וכתובת העבודות מיועדת לתלמידים **יוצאי ווהלין בלבד**. כל מי שהצעתו תתקבל, יתבקש, בנוסף להגשת העבודה, להשתתף גם במיזם "תרומה לקהילה" בתחומים שונים לפי בחירתו. לדוגמא: הקלדה של שמות הנרצחים בני הקהילה, סריקת תמונות ומסמכים וכו'. העבודות תיבדקנה על ידי "וועדת המלגות", שתקבע את העבודות הראויות לקבלת מענק. המענקים יהיו בגובה 1500-500 ש"ח. המענקים לסטודנטים יהיו בגובה 5000-3000 ש"ח. העבודות הזוכות יפורסמו באתר האינטרנט של האיגוד וחלקן גם ב"ילקוט ווהלין". שאלות והתייעצויות ניתן להפנות למייל wohlinorg@bezeqint.net עבור ועדת המלגות.

הוצאה לאור של ספר

הנהלת איגוד יוצאי ווהלין מודיעה, כי ניתן לקבל סיוע כספי להוצאה לאור של ספר העוסק **בהנצחה** של קהילה/משפחה **בווהלין**, ו/או בסיפור **הישרדות ותקומה**. על הספר להיות כתוב בעברית תקינה ועל פי כללי הכתיב (כדאי להיעזר בעורך) הסיוע, בסך 5,000 ש"ח, מיועד לכותבים **יוצאי ווהלין ולדורותיהם**. בשער הפנימי של ספר שייצא לאור בסיוע האיגוד יופיע סמל האיגוד ויצוין "הספר ראה אור בסיוע האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל". עותק מהספר יימסר לספריית האיגוד ולספריית השלוחה של בית הספר להוראת השואה של יד ושם בהיכל יהדות ווהלין בגבעתיים.

המעוניינים יגישו בקשה לסיוע, **לפני הוצאת הספר לאור**, במייל wohlinorg@bezeqint.net אל הנהלת איגוד יוצאי ווהלין, תוך ציון פרטי קשה: שם מלא, דוא"ל, מספר טלפון. יש לפרט בקצרה את תוכן הספר. הפונים יתבקשו להעביר טיוטה של הספר (בקובץ WORD) אל וועדת המלגות.

בכבוד רב, ועדת המלגות - איגוד יוצאי ווהלין

דבר יו"ר האגודה, יאיר אפל

רבים ככל האפשר.
כל הפעילויות שתוכננו
ובוטלו הוכנסו לתוכנית
העבודה השנתית
ויבוצעו בהקדם.
לדאבון ליבי וללא קשר

למגפה שפקדה אותנו, מספר החברים, בני
הדור הראשון, הולך ופוחת. גם אנו בני
הדור השני (או בני דור ראשון לתקומת
עמנו, כפי שנוהגים לכוונת אותנו), שלקחנו
עלינו את משימת המשך ההנחה ושמירת
הגחלת, כבר איננו אנשים צעירים. רובנו
בשלהי העשור השביעי ובתוך העשור
השמיני לחיינו. אנו רואים בצירוף בני
הדורות השלישי והרביעי לפעילות בהנהגת
הקהילות ובהנהלת האגודה, מטרה נעלה.
לשם כך, מתוכנן כנס בהשתתפות צעירים,
יוצאי בני ווהלין, מהם יצמחו ממשיכי
הדרך. פעילות זו תבטיח את המשכיות
ההנחה ושמירת מורשת קהילות ווהלין.
אני תקווה שהמגפה תלך ותדעך ונמשיך
במפעל החשוב שלנו ללא מגבלות.
מאחל לכם בריאות ואריכות ימים ושלא
נמנע.

שלכם בהערכה רבה

יאיר אפל-יו"ר

מר יאיר אפל, מניח את זר אילני ווהלין בישראל ערב יום
הזיכרון לאסכולה ולגבורה תשפ"א

שורדים יקרים, ווהלינאים בני משפחה,

עברנו שנה קשה.

אילוץ מגפת הקורונה, כידוע לכם, השאירו
את היכל יהדות ווהלין סגור. משרד האגוד
לא פעל עד תחילת חודש מאי השנה, עת
התחלנו לשוב לפעילות. פעילות מצומצמת
אמנם, עדיין במגבלות הקורונה, אך אני
תקוה שהסגרים והבידודים מאחורינו ונוכל
לשוב לפעילות ענפה כפי שהיינו רגילים.
במשך השנה שעברה סיים צוות האינטרנט
את מלאכת הבנייה וההעלאה של החומרים
לתר האינטרנט החדש של האגודה.
כתובת אתר האינטרנט נותרה כשהיתה:

www.wolyn.org.il

אני קורא לכל הקהילות להעביר אלינו
חומרים כדי שיוכנסו לדפי הקהילות.
טקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה, למרגלות
האנדרטה לזכר הפרטיזנים והלוחמים
היהודים, יוצאי פלך ווהלין, התקיים השנה
במתכונת שהותאמה למגבלות הקורונה,
בהשתתפות חמישים מוזמנים בלבד. כבכל
שנה, היה הטקס מרשים ומכובד.
הטקס צולם בווידאו וניתן לצפות בו
באתר האגודה ובפייסבוק.

כמו כן כינסנו את האסיפה הכללית, על
פי ההגבלות, לדיווח על הפעילות
שהצלחנו לבצע בשנה החולפת
ולאישור דוחות, כמתחייב בחוק
העמותות.

בימים אלו אנו מתכננים את
האזכרה השנתית לקדושים בני
ווהלין שנרצחו בידי הנאצים
ועוזריהם. לעומת שנת 2020, בה
ערכנו טקס בזום והעלנו אותו
לתר ולפייסבוק, אני מקווה
שהשנה, הטקס יתקיים במתכונת
הרגילה עם קהל ומשתתפים

טלית שכולה תכלת

מאת: ציפי באומן

מתוך: אלומון *, גיליון מס' 23 עמ' 8-9

ביום הכיפורים. עטויות מכנסי טייץ שבע שמיניות, פאוץ' חגור על מותניים שלא מאבדות מההיקף, גופיות זרחניות צמודות לבשרן, על ראשיהן כובעי מצחייה, רגליהן בנעלי ספורט זהות. "היה מבצע מטורף בדיוטי פרי", מעדכנת מצחייה צהובה את חברותיה.

שקט. שקט מחדד חושים, מעורר מחשבה. ריח גויאבות באוויר, מרמז בעדינות על חילופי פירות העונה וכמו מתנצל שהעונה עצמה תגיע באיחור כי אצלנו עוד חם כשבשירים אירופאים כבר שרים על מלנכוליה של סתיו. קפיצה בזמן והמחשבה מציפה זיכרון מסתיו אחר, מאקלים אחר, במקום אחר. סתיו קריר, סתיו סגריר, סתיו שפורש לרגלי ההולכים שטיחוני עלים צבעוניים. יום כיפור בפולין הקומוניסטית. קומץ יהודים מתעקשים להגיע לבית כנסת מרוחק, מסתירים מתחת מעילי הגשם את הטליתות והסידורים.

המעבר בין ערמונים לרימונים. בין עננות קרירה לתכלת חמימה. בין ילדות פולנית בסתיו סגרירי לבין בגרות ביום צום בהיר וחם - כעבור חצי מאה - בארץ ישראל.

יום שקט. יום מיוחד שמקבץ מתפללים בצדו האחד של הכביש, רוכבי אופניים בצדו השני. אני אוהבת את בית הכנסת הקטן בקצה הרחוב. בית הכנסת שהורי התפללו בו כשעוד היו עדיין מוקדם. אפילו אין מניין. המעטים, ותיקי המתפללים מתלחשים ותוהים אם מנחם, זקן הגבאים שבריאווה התדרדרה בשנה האחרונה, יגיע היום לתפילות. בית הכנסת מתמלא.

ציון חגי תשרי השנה יהיה שונה מכל השנים בשל "שגרת קורונה" שנכפתה עלינו. חגי תשרי מאחדים את יהודי העולם ואת יהודי ישראל והמתחים בין דתיים וחילוניים בין שומרי מצוות לבין מי שאינם פוקדים את בתי הכנסת - נרגעים. חודש אלול נחשב במסורת כחודש הרחמים והסליחות.

אנו עומדים בפתח תשפ"א ונצטרך להיות יצירתיים כדי לקדם את פניה לפי המסורת ובתנאים שהמציאות המאתגרת מעמידה בפנינו הן בבית פנימה והן כלפי חוץ. כולם מיחלים לשנה חדשה טובה יותר ומגיעים לבתי הכנסת לפחות פעם בשנה, לפחות לכמה דקות. אני דור שני לשורדי שואה. כל שנה ליווית את הורי לבית הכנסת כשעוד היו בחיים ופקדתי אותו בעצמי מאז שאינם, ולראשונה בחיי לא אגיע לבית הכנסת ביום הכיפורים. אני כבר מתגעגעת והגעגועים מחזירים אותי לאחת החוויות החזקות שזכיתי להן והרי היא לפניכם.

שקט מוחלט מתפשט ברחובות. אפילו בעלי הכנף מופתעים לשמוע לפתע רק את עצמם. בדרך לבית הכנסת פוסעים יחד עם ראשוני המתפללים כמה חתולי רחוב שחוזרים מליל שוטטות ומתענגים גם הם על השקט ועל קרני השמש של תשרי. שני זאטוטים מזדרזים לכפר על עוונות הוריהם ברכיבה מוקדמת על אופניים חדשים ומבהיקים חמושים לפי כל הכללים בקסדות, מגני ברכיים ובקבוקי מים. גם מיטיבות הלכת השכונתיות לא נחות ולא מוותרות על יום אימון אפילו

* "אלומון" יוצא לאור על ידי עמותת "אלומה" - העמותה להנצחה ולהנחלת מורשת השואה והגבורה בישראל
alumash.org.il

לפתוח עבור מנחם את הסידור במקום הנכון. עכשיו מגיש את הטלית לשפתיו של מנחם פורש ועוטף בה את כתפיו. ידיו של מנחם רועדות. אולי גם הלב.

המטפל יוצא לא לפני שמשאיר למנחם חיוך מעודד, "אי קאם בק" אומר באנגלית. מטלטלת אותי אצילותו של העובד הזה. עדינותו. מבוכתו על החזירה לאינטימיות שבין המאמין לבוראו. זיכרון הילדות בן יובל שנים שוב מחזיר אותי אל אדון קפלן העטוף בטלית מתפלל בדבקות. הוא משמש כשוחט לקהילה מדולדלת של שורדי שואה שרבים מהם התרחקו ממסורת אבותיהם. האם שילם מחיר על התעקשותו להמשיך כשוחט בפולין הקומוניסטית עבור המעטים שעוד נאחזו בדיני כשרות?

סוכני חרש של המשטר היו "מבקרים" אצלו מדי פעם אבל הוא לא נרתע. מה הניע אותו? איש עדין, שקט. מה הניע אותו? מסירות נפש? מה מקשר בין שורד שואה ירא שמים לבין המטפל, לא יהודי רחוק מביתו, רוכן כולו אל האיש שזקוק לו. יד נעלמה נעה ונוגעת בקדושה. מלאכת ידיו המסורות של בחור כהה עור, זר - זר שאין מוכר ממנו. זר שידי וליבו מלאים חן, חסד ורחמים. מסירות נפש?

קולות המדושים על האופניים חודרים אל בית הכנסת. צלליותיהם משתקפות בחלון הויטראז' היפהפה. "יובלי כפרה, תיזהרי נשמה, תני לאחים שלך לשתות. חם נורא. כפרות של אבא". זה שמעון, השכן שביתו צמוד לבית הכנסת. הכפרה יובלי, היא בתו בת ה-10, "הכפרות של אבא" הם זוג תאומים בני 6 שון ודין. כמדי יום כיפור השכן יוצא החוצה ב"בגדי החג" שלו, גופיה לבנה, כפכפי קרוקס וחזה שעיר מלא גאוה. שמעון שבע רצון מעצמו והוא בטוח

מגיעים ומתעטפים בטליתות. "אבא אתה חסר כל כך. המקום הריק שלך בשורה האחרונה צובט את הלב".

בצד הגעגוע - התרגשות. תמיד אותה התרגשות למראה המתעטפים בטליתות. מחוגי המחשבה שלי נעים כמו הזיזים בשעון השבת ומעלים מנבכי הזיכרון את דמותו של אדון קפלן אבא של מניה חברת ילדותי הרחוקה. שמו הפרטי חומק ממני. אני לנה אצל מניה. ("לישון אצל חברה" של היום).

השחר מפציע. אני רואה אותו. את אדון קפלן, מתעטף בטלית, מניח תפילין ומבלי דעת מקרין הילת קדושה סביבו. אולי זו הסיבה? אולי הזיכרון הקדום הזה מרוחק אבל חזק, אולי זה הוא שמניב לחלוחית לא מפוענחת בעיניי בכל פעם שאני רואה יהודי מתעטף בטלית?

הדלת נפתחת לרווחה כדי לאפשר כניסה לכיסא גלגלים.

"זה מנחם הכהן" לוחשים מסביב. פעם גבאי פעיל, היום כמעט סיעודי, מלווה במטפל זה. הלב נחמץ לראות את האיש הגבוה, החסון והמרשים, בעל תפילה שקולו הערב היה ממלא את חלל בית הכנסת בגוון תפילה מזרח אירופאי שהרעיד לבבות. עכשיו הלב נחמץ למראה גופו המכווץ בכיסא הגלגלים, ידיו הרועדות. עדיין מתעקש להגיע לתפילה ואינו חושש לחשוף את שקיעתו. מתעקש להיות נוכח אפילו שלא יוכל כבר לעבור לפני התיבה.

מפנים לו מקום ליד שולחן. רק שם ניתן להציב את כיסא הגלגלים. העובד הזה, בחור צעיר, כהה עור, תנועותיו עדינות, יציבות ושקטות. מוציא מכיס מכנסיו כובע ומכסה את ראשו לאות כבוד. מתוך נרתיק שקוף מוציא את הסידור והטלית של המטופל שלו, עיניו מבקשות מהשכן שלידו

זימן קארלנה, טקס יום הזיכרון לשואה ולגזרה תשפ"א
על פי כנסי משרד החינוך: מסכות וריחוק

מחייך. הם יודעים. הוא יודע. יש לו עזרה. יש לו לצדו את הבחור הצנום, כהה העור שידי איתנות ונשמתו יתרה. בית הכנסת הקטן מתרוקן ורק קומץ מתפללים, המניין הקבוע, מתרפקים על שאריות הקדושה. נשארים לברכת הלבנה. "שלוש עליך." "עליך שלום" פונים המתפללים איש אל רעהו.

בחוף מדליקים אורות. המהדרים יחלו בקרוב להקים סוכה, הבית הארעי לשבוע הקרוב, הממהרים לשוב לחול, מתניעים מכוניות. הלב נרגע ומאפשר שלום בית בין הקדושה והחולין, בין הפנימי והחיצוני, בין הנסתר והגלוי, הזר והמוכר. בין טליתות רגילות לבין הטלית האחת שראיתי היום והיא כולה תכלת. תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה. שנה טובה ומתוקה.

שהוא רואה רחוק. שמות תאומיו שון ודין יעידו על היותם אזרחי העולם לעתיד. "שוין? איזה שם זה שוין?..." שואלת אשת הגבאי החדש. לקראת תפילת הנעילה בית הכנסת מתמלא כמעט עד אפס מקום. גם השכן והכפרות שחזרו מיום רכיבה חם על אופניים מצטופפים בקהל המתפללים ומצטרפים למבקשים: "פתח לנו שער בעת נעילת שער". אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים. עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו. "בשנה הבאה בירושלים הבנויה." תמה התפילה. פניו של מנחם הכהן שלווה ורגועות. הרעד בידיו נחלש. המתפללים הקבועים חברי הפרלמנט המקומי מתקבצים סביב כיסא הגלגלים לוחצים את ידו מאחלים שנה טובה. עכשיו הם שואלים: "צריך עזרה?" מנחם

*טקס פתוח ציי בקהילות אמאנאות האנדערט ברחבת היל יעדות
ווהלין, ארבע פערטיגן וואלונטירס פירודים ביי וואלין לנפלו בקרב.
איר יום פריינדן אלאדא וואגנר מלכ"א*

לצפייה בטקס באתר האינטרנט של האיגוד הקישו:
[חדשות ואירועים - האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל \(wolyn.org.il\)](http://wolyn.org.il)

דברי פתיחה: ד"ר רותי לוסטיג

ד"ר רותי לוסטיג מנחה את הטקס

השנה אנו מציינים: 73 שנים למדינת ישראל, 80 שנים לתחילת ההשמדה ההמונית במטרה לנקות את אירופה מיהודים "עד היהודי האחרון", ו-80 שנים לתחילת הרצח וההשמדה של יהדות ווהלין, עד לחיסולה הסופי בקיץ-סתיו 1942.

יהדות מפוארת זו, שמנתה עם פרוץ המלחמה כ-250 אלף נפש, חוסלה על-ידי הצורר הנאצי, בסיוע פעיל של המרצחים האוקראינים. עם תום

המלחמה נותרו כ-3500 אודים מוצלים, שהיו כ-1.5% מכלל האוכלוסייה היהודית שהייתה באזור לפני המלחמה.

ביוני 1941 פתחה גרמניה הנאצית במתקפת פתע נגד ברית המועצות. "מבצע ברברוסה" היה שם הקוד שניתן לפלישה של כארבעה מיליון חיילים לשטח ברית המועצות.

מבצע ברברוסה היה אבן דרך במלחמת העולם השנייה, ונקודת מפנה בגורל היהודים. גרמניה הנאצית, שכבר החילה מדיניות של נישול, בידוד ורדיפה על היהודים בגרמניה, בפולין ובמערב אירופה - מדיניות שגורה רעב, סבל ומוות - נקטה עם הפלישה לברית-המועצות, כשחבל ווהלין בתוך גבולותיה, בפעם הראשונה מדיניות רשמית נרחבת של רצח המוני ובתוך זמן קצר גם שיטתי. זו הייתה תחילתו של גיבוש הרעיון של "הפתרון

הסופי" - רצח שיטתי טוטאלי של היהודים באשר הם, בידי גרמניה הנאצית. הפלישה הגרמנית לברית המועצות גם לוותה בשורה של פוגרומים שערכו מקומיים בשכניהם היהודים, ורבות יהודים נרצחו בידי שכניהם עוד בטרם התבררה המדיניות של הכובש הגרמני. בנוסף, מיליציות והתארגנויות מקומיות שיתפו פעולה עם הגרמנים והשתתפו ברדיפת היהודים וברציחתם. אזרחים רבים הביעו שמחה לאיד לנוכח אסונם של היהודים.

בשבועות הראשונים לפלישה נורו בעיקר גברים. החל מתחילת אוגוסט 1941 נרצחו גם זקנים, נשים וטף, עד לחיסול הסופי בקיץ-סתיו 1942.

לפעולות הרצח הייתה תבנית אופיינית: באמצעות איומים ואמצעי הונאה שונים

השורדים. ובדרך זו לזכור ולא לשכוח את קהילות יהודי ווהלין, שהשמדתן גדעה באחת את חייהם של כרבע מיליון יהודים. לזכור ולא לשכוח את כוחות הנפש ועוצמת הרוח של הנותרים מיהדות מפוארת, זו, שקמו מן האפר כדי להיאחז בחיים, להקים משפחות, להעניק ולקבל אהבה. אנו, דור ההמשך של קהילת ווהלין, פועלים כדי לאמץ אל ליבנו את הזיכרון של הקהילות שלנו, של המשפחות שלנו ושל היחידים ולספר את קורותיהם בעת האסון הגדול שפקד אותנו. אנחנו מקווים כי מעשינו ודברינו יהיו מצבה חיה לקהילה מפוארת זו.

אנו מתנצלים בפני כל קהילת ווהלין: השורדות והשורדים, בנות ובנים, נכדות ונכדים, הנינות והנינים, על כך שהשנה אנחנו נאלצים לציין את ערב יום השואה בנוכחות חמישים משתתפים בלבד, בשל מגפת הקורונה והמגבלות שכפתה עלינו. יהי זכרם של הנרצחים ברוך!

מר רן קאניק, ראש העיר גזעתיין
אניח את זר אירית גזעתיין,
עריץ יאן הציכרון אלאה אלאה תשפ"א

נדרשו היהודים להתייצב במקומות ריכוז. משם נלקחו במסע רגלי או הוסעו במשאיות למקום סמוך ליישוב מגוריהם - לעיתים היה זה עמק סמוך, יער, טירה, או מקום קיט - ובו נרצחו. לעיתים עשו הגרמנים שימוש בשוחות נגד-טנקים, ולעיתים נדרשה קבוצה מקרב הקורבנות לחפור את בורות ההריגה במו ידיה. במרחק-מה מן הקברים ההמוניים נצטוו היהודים להתפשט ולמסור את חפצי הערך שלהם, ומשם נלקחו אל הבורות ונורו. מתוך הזוועה הזאת הצליחו להינצל רק יהודים ספורים. הם נמלטו לכפרים וליערות בחיפוש אחר מסתור או אצל הגויים הבודדים שהסכימו להסתירם, אפילו לשעה קלה. אלפים הצטרפו ליחידות פרטיזנים ונלחמו ביערות, כשבכל דרך ניסו היחידים והקבוצות לארגן פעולות התנגדות והצלה כנגד כל הסיכויים.

תקופת השואה העמידה את היהודים מול מציאות חיים בלתי אפשרית, של מלחמת קיום יום יומית. בכל רגע נתון התמודדו אנשים עם רעב, קור, סכנת מוות ועם המוות עצמו. עצם היכולת להמשיך ולחיות במהלך השואה הייתה כרוכה במאבק הישרדות. במאבק להישרדות ראו היהודים ניצחון על הנאצים.

כחלק מהציווי "לזכור ולא לשכוח" בחרנו

השנה לספר את

סיפור החיים

שאבדו, יחד

עם הדרכים

הבלתי נתפסות

של סיפורי

ההישרדות.

להשמיע את

קולם הנאלם

של הנספים ושל

למען יידעו דור אחרון

מאת: אבנר שרון-רחמיאלי

מתוך: "רוז'ישץ' עיירתי", עמ' 7-8

פורסם באתר האינטרנט: <http://www.rozyszcze.org/?CategoryID=275&ArticleID=208>

ועל אכזריות העם האוקראיני,
שֶׁבִקְרָבוֹ חָיו אֲבוֹתֵינוּ דורות רבים
על החרבון,
על אֲבֵדָן תּפִּאֲרֶת הָאָדָם,
על השפלת הכבוד היהודי עד עפר
ועל עולם שְׁעִמָּד מְנֻגָּד.

קום והעלה כל זאת על ספר עדות

"למען ידעו דור אחרון בנים ילדו"
יקומו ויספרו לבניהם" (תהלים ע"ח, 6)

מר חזקיה פרידל

נציג האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין בישראל
הניח את זר האיגוד בטקס יום הזיכרון לשואה
ולגזרה ב"ז רש"י, ירושלים, תשפ"א

מִכָּל עֵבֶר וּמִעֵמֶק הַלֵּב שְׁמַעְתִּי אֶת הַקּוֹל:
וְעַתָּה קוּם בֶּן אָדָם וְלֶךְ לָךְ אֶל גֵּיא הַהִרְיָגָה
וְהַחֲיָה לִי מִשָּׁם
אֲב וְאִם
אֶח וְאַחֹת
יָדִיד וְרֵעַ
רַד אֶל תְּהוֹם הַנְּשִׁיָּה וְהַעֲלֵה לִי מִשָּׁם עֵינֶיךָ
יְהוּדִית שׁוֹקֶקֶת חַיִּים,
עַל שְׁאוּנָה וְהַמוּנָה,
עַל סוֹחָרִיָּה וּבַעֲלֵי הַמִּלָּאכָה שְׁלָה,
עַל מִפְלְגוּתֶיהָ וְתַנּוּעוֹת הַנֶּעֱרָה,
עַל עֵנִיָּה וְעִשְׂיָרִיָּה
עַל עֲמִי הָאֶרֶץ וְתַלְמִידֵי הַחֲכָמִים שְׁלָה
עַל לִיצְנִיָּה וְאוֹהֲבֵי הַחַיִּים וְעַל מִתְקֵנֵי הָעוֹלָם
שְׁלָה
עַל בְּתִי הַתְּפִלָּה וְעַל בְּתֵי הַסֵּפֶר
עַל שְׁמִחוּתֶיהָ וְיִגְוֹנוּתֶיהָ.
הָאֶזֶן לְסִפּוּרֵי הָאִמִּים שֶׁל הָאוֹדִים,
הַמוֹצֵלִים הַמְּעֻטִּים,
עַל שְׁפִלוֹת הַגְּרָמִים

הכנר מר יואל קריצמן, מנצח את טקס הנחת הזר

מתוך: בדרכי החיים, ילדות בזהות ארית בין הכפרים

מאת: מרים בריק נקריץ, הוצאת יד ושם, תשס"ד, 2004 (עמ' 65-64)*

אינני יודעת איך זה קרה. נפלתי והם הבחינו ברעש וירו לעברי. כדורים שרקו לידי מכל הצדדים. הצלחתי להתחבא בין השיחים והענפים. שכבתי כך זמן רב. המשכתי לשמוע יריות ועוד יריות. יריות ואנשים עברו ממש לידי. שכבתי מכווצת בין העלים. אני לא יודעת כמה זמן עבר ומה עוד קרה ...

חיכיתי עד שהשתרר שקט ביער. אחר כך יצאתי והתקרבותי לבונקה מצאתי את כולם מתים. אימא והאחים הקטנים שלי שכבו בצד אחד, מכוסים דם, מבטיהם נותרו מבוהלים, בלי תנועה. על ידם הדודה סוסיה עם ילדיה, שוכבים באותה צורה. כל היקרים שלי עם מבט זוועה שקפא על פניהם. כולם מתים.

במרחק מה מהם שכבו הזוג ובנם שהיו אתנו בבונקה כולם היו מכוסים דם, בלי תנועה.

זאת הייתה משפחתי, משפחתי היקרה שכל כך נאבקה על חייה! האחים היקרים שלי, שידעו רק סבל, לא התלוננו על הקור, על הלכלוך והרעב. הם רק רצו לחיות ונאחזו בכל כוחותיהם בתקווה שיבוא יום וחלום הבלהות הזה יגמר. אבל הנאצים הרגו אותם. בדיוק ביום ראשון. ביום ששיערונו שניתן להרפות בו מעט את השמירה, כי זה יומם הקדוש.

עמדתי על ידם. בכיתי והסתכלתי על כל אחד מהם.

הילדים היפים, כל כך מוזנחים, והדודה סוסיה שעשתה הכול כדי להוציא אותנו

מרים בריק, בהיותה בת 10 נכלאה עם אלפי יהודים בגטו לוצק. נמלטה ממנו והסתתרה בבור מזוהם עם אימה, אחיה, דודתה וילדיה. מרים חירפה את נפשה ויצאה מהמסתור לקבץ נדבות בכפרים. יום אחד באחד הבתים אישה צעירה עם תינוק בשם סטפציה בקשה ממנה להישאר לעזור לה. מרים הסתתרה אצלה עד סוף המלחמה. בכל הזדמנות מרים דאגה להביא אוכל למשפחתה שנותרה בבור ביער.

"...זה היה סוף אוקטובר, יום קר ובלי גשם. הלכתי בזהירות בקצה היער. מרחוק ראיתי עגלות עם איכרים בבגדים חגיגיים, שהרי זה היה יום המנוחה שלהם. התחבאתי וחיכיתי שיעברו. אחר כך, בזהירות רבה, עברתי את הכביש ונכנסתי ליער. הלכתי בשבילים שהכרתי היטב, בציפייה לראות את המשפחה. רציתי לספר להם הכול.

פתאום שמעתי צעקות של גברים, וצעקות ובכי של נשים וילדים. התקרבותי יותר למקום המחבוא שלנו וחשבתי: למשפחה שלי לא יקרה שום רע, בטח שלא! הם נמצאים בבונקר ואף גרמני לא ימצא אותם. על כן חשבתי בליבי, הנאצים לא יחפשו יהודים ביום ראשון לפנות ערב.

התקרבותי יותר. מבין העצים ראיתי אנשים לבושים בבגדים גרמניים וכן כאלה שלבשו תלבושת כחולה של המיליציה האוקראינית. פתאום שמעתי יריות, צעקות ובכי. היו אלה קולות מוכרים! היריות חזרו על עצמן שוב ושוב...

מהגטו. היא ניסתה לעזור לנו בצרה שלנו, אך לא הצליחה להציל אפילו את ילדיה. כולם מתו. היער החשיך ואני בכיתי והתייפחתי. הייתי שבורה ומיואשת. לפתע נתקפתי בבהלה שהגרמנים יחזרו. ברחתי משם והמשכתי לרוץ בבכי בחושך דרך היער, דרך הכביש, עד לביתה של סטפציה."

*תודתנו ליד ושם על האישור לציטוט הקטע

זר קהילת לזק,
 ערצ יולק הזיכרון אלעזר תשפ"א

בשם השורדים

מאת: יאיר אפל

גופותיהם שנערמו שכבות שכבות, שפכו האוקראינים דליים של סיד. מי שניצל מהטבח נרדף על ידי הצוררים ביערות, בבורות, במתבנים, באורות ובדירים, ורק מעטים שרדו. רבים נתפסו ונרצחו לאחר מכן. רק בודדים נשארו בחיים במוצאם מסתור ביערות, בשדות, או אצל האיכרים הצ'כים בכפרי הסביבה. אחד מהם היה אבי, בן ציון אפל, שסיפר את אשר ראה ממקום מחבוא:

"היה כאן בור ענק ולידו שקים עם סיד. למעלה על הגבעה בין העצים היו מכוונות ירייה.

המשאיות עם היהודים עברו דרך החצר של הבית כאן ממולנו והגיעו עד למרגלות הגבעה.

כאן הורידו את היהודים מהמשאיות, דחפו אותם שיעלו למעלה, הכריחו אותם להתפשט, להניח את בגדיהם בערימה ולעמוד בשורות.

אני, יאיר אפל בן זהבה לבית מניס מדובנו ובן ציון אפל מהעיירה וורקוביץ, מדבר בשם הנרצחים בבור ההריגה שם מצאו את מותם באכזריות יהודי שתי העיירות וורקוביץ ואוזיראן, ארבעה ימים אחרי שמחת תורה, בכ"ז בתשרי תש"ג, 8 באוקטובר 1942. אותו היום היה יום שמש סתווי, עלים צהובים ואדמדמים כבר נשרו וכיסו את האדמה. האוויר היה צלול וריחני והאיכרים עבדו בשדות. כשבתוך השקט הפסטורלי נשמעו צעקות הגרמנים "לצאת מהבתים" ויהודי גטו וורקוביץ ואוזיראן הובלו אל הבורות שהיו חפורים בחיק טבע נהדר.

ביולי 1993 הגענו מניין ניצולים משתי העיירות וורקוביץ ואוזיראן ותריסר בני דור שני, אל הגבעה הנשקפת אל אותו בור ההריגה בו נרצחו 2350 גברים, נשים, נערים, נערות וטף, נורו למוות בידי החיילים הגרמנים והשוטרים האוקראינים. על

קיוויתי, קיוויתי שיקרה נס ואשאר בחיים. שרדתי. הקמתי משפחה, אבל כל ימי אני מבקשת מחילה. אולי לא הייתי צריכה לברוח, אולי גם אני הייתי צריכה להיות כאן בבור, אבל הייתה לי זכות.

חשבתי שעוד מישוהו יישאר בחיים. לאסוני הגדול נותרתי לבד. לבד."

"...אנו, קומץ ניצולים, זכינו לחזור לוורקוביץ עיירתנו הקדושה, אל המקום בו נולדנו, גדלנו, למדנו, חיינו..." הוסיפה חנה'לה גולדנברג. "בלבבות שבורים אנו מדליקים נר תמיד, אומרים קדיש ולנגד עינינו הורינו, זקנינו, חברינו, בני עירנו ואהובינו, שחיהם נגדעו באחת, בטרם זמן".

העמידו שורה על שפת הבור וירו בהם. אלה טרם נפלו וכבר הביאו שורה נוספת ושוב ירו.

כשנערמו שלוש שכבות של הרוגים פיזרו עליהם סיד, העמידו את השורה הבאה וירו שוב."

שרה ארדמן המשיכה: "הסתתרת בסבך העצים ישבתי על גזע עץ כרות וכשנהיה שקט והרוצחים הסתלקו נגשתי אל הבור. אספתי כאן את התמונות הרבות שהיו פזורות מסביב.....

לאומרים שאין זו אמת אני אומרת את האמת החשוכה: אני חייתי כאן חודשים ארוכים, לבדי בתוך בור. בלי אפשרות להתרחץ, ללא אוכל, ללא מים. התקיימתי רק ממזונם של חזירים.

"הארזיק", יאיר אפל, יו"ר האגוד

נשארתי לבד, לבד לבד

ספורה של צפורה אורנשטיין

ספרה לילדי הכיתה בה לומד הנין יונתן – בתה טובה גלבנר

צפורה אורנשטיין איתה סלמה

ליהודים בעיירה. הם שמו שולחן וכל אחד הביא את מה שהיה לו. הורי מסרו את כל טבעות הזהב, העגילים, השרשרות שהיו להם. למחרת רצו את כל הבגדים החמים, במיוחד את המעילים שהיו ליהודים. אחר כך יצאה פקודה שעלינו לעזוב את בתינו באופן מיידי ולעבור לגטו. אבל לא בנו גטו. נאלצנו לעזוב את בתינו ולעבור לגור בחלק הקטן יותר של העיירה. עזבנו את הבתים בלי לדעת שלא נחזור אליהם יותר. חיינו כל המשפחה בחדר אחד. בסלון הבית היו שתי משפחות נוספות. היה צפוף מאוד. בעיירה לא היה כביש. הייתה דרך עפר שהפרידה בין שני

אני טובה, סבתא של יונתן. אני בת לניצולי שואה.

ברצוני לפתוח את העדות של אמי בשיר שכתבה הלינה בירנבאום:

חיי התחילו מן הסוף...

"חיי התחילו מן הסוף..."

קדם הפכתי את המות, האימה

וברק אחר כך את ההולדה.

גדלתי בתוך ההרס, בממלכת השנאה

וברק אחר כך ראיתי בגנה.

[...]

חיי התחילו מן הסוף וברק אחר כך

חזרו לתחלה. שבתתי לתחייה....

אני עבדה!..."

(מתוך: ניגון פנימי, טרקלין 1985 עמ' 9)

פורסם ב:

https://www.yadvashem.org/he/education/educational-materials/ceremonies/return-to-life.html#footnoteref13_w23bl00

וכן ספרה לי אמי, צפורה אורנשטיין, סבתא רבתא של יונתן:

נולדתי בשנת 1929, לפני 92 שנה, בוורקוביץ, חבל ווהלין באוקראינה.

עד גיל 12 הייתי ילדה מאושרת מאוד. חייתי עם משפחתי, אימא, אבא, סבא, סבתא ושלושה אחים ואחיות. למדנו בבית הספר, הלכנו לבית הכנסת, היינו ילדים שמחים, שובבים, מאושרים.

בחודש יוני 1941, כשהייתי בת שנים עשרה פלש הצבא הגרמני לווהלין. כבר ביום הראשון החלו הגרמנים להרוג יהודים כשהאוקראינים מהכפרים עוזרים להם.

יום אחד הגרמנים רצו את כל הזהב שהיה

חלקי העיירה והם רצו לסלול שם כביש. את הכביש סללו היהודים.

אני ואחותי הגדולה נאלצנו לעבוד עם כולם בסלילת הכביש בידיים שלנו. זו הייתה עבודת כפיה. הגרמנים דרשו שנעבוד יותר מהר, במרץ. במהלך העבודה היו מכות עם אלות על הגב, בצעקות, תעשי יותר מהר. הייתי בת שנים עשרה ואחותי בת חמש עשרה. ערב אחד בחול המועד סוכות 1942, נכנסו הגרמנים לבתים, הוציאו את כולנו והצעידו אותנו ליער. ביער היה בור גדול. העמידו את כולם סביב הבור והחלו לירות אחד אחד. ראיתי את הורי ואחי נופלים לתוך הבור מתים. אמי לחשה לי "פייגה'לה, פייגה'לה, תברחי! תברחי!" לקחתי את אחותי הקטנה רוזה'לה בת השבע ורצתי יחד איתה לתוך היער.

מרחוק ראינו את העיירה עולה באש. הגרמנים הציתו את הכול. ראינו את הנוצות של הכריות מתעופפות בתוך העשן הסמיך. הסתתרנו ביער מספר ימים, בלי הורים, בלי אוכל, בלי מים. אחותי הקטנה לא החזיקה מעמד ומתה כעבור מספר ימים. נשארת לבד.

לבד, לבד, בגיל שנים עשרה, כשהגרמנים בכל מקום.

רועדת מקור, רעב ופחד, בעיקר פחד. מה עושים? לאן אלך?

זכרתי את האיכר הצ'כי שעבד עם אבא שלי. ברחתי אליו. הוא נתן לי לגור מספר ימים במתבן שם היו מאחסנים את החציר לפרות.

קיבלתי מעט לחם ולפעמים קצת גבינה, אבל היה מסוכן מאוד, כי הגרמנים חיפשו בכל מקום ואם היו מוצאים אותי היו הורגים אותי

ואת כל המשפחה שנתנה לי מחסה. כך ברחתי מאיכר לאיכר ממתבן למתבן, חיה מחתיכות לחם מנדבות, בלי מים להתרחץ ובלי מקום לישון. הגיע החורף. הייתי חסרת כל בלי בגדים מתאימים לקור ולשלג. גם להתחבא ביער היה מסוכן. הרבה אנשים נתפסו כשהתחבאו ביער כך עברתי את הימים נודדת ממקום למקום, עד תום המלחמה. בלי משפחה, בלי בית, כשהתמונה של הרג כל משפחתי סביב הבור, מלווה אותי באימה עד היום הזה.

בפברואר 1944 הגיע הצבא הרוסי ושחרר את האזור שלנו. הארגון היהודי-אמריקאי להצלת היהודים - הג'וינט אסף את היהודים ובעיקר את הילדים והעביר אותנו למחנות עקורים, שם דאגו לבריאותנו ולשיקומנו.

ב-1947, לאחר שהייה של שנה במחנות המעפילים בקפריסין הגעתי לארץ ישראל. נולדו לי שני ילדים חמישה נכדים ושמונה נינים ביניהם יונתן.

לסיום ברצוני להביא את דבריה של ילדה שכמוני חוותה את הנורא מכל:

ב-23.6.1943 כתבה דוניא רוזן, שהייתה בת 12, בעת שהסתתרה ביער לאחר רצח בני משפחתה:

"חסרה אני מילים, אבל מוכרחת אני לכתוב, מוכרחת. רוצה אני לבקשכם שלא

תשכחו את המתים. רוצה אני שתקימו יד לנו - מצבה שתגיע עד השמים, ציון שיראה אותו העולם כולו - פסל לא משיש ולא מאבן, אלא ממעשים טובים, כי מאמינה אני באמונה שלימה, שרק מצבה כזאת עשויה להבטיח לכם ולילדיכם עתיד טוב יותר...".

הסתובבתי ביערות כמו חיה רדופה

מתוך עדותה של בת שבע קינן מרוזישץ'

פורסם באתר האינטרנט: <http://www.rozyszcze.org/?CategoryID=262&Page=2>

עור, שבקצה שלהם היה כדור מעופרת. יהודי שאיחר לעבודה ב-5 דקות, קיבל 20-25 מכות מהשוט הזה. והיו גם הוצאות להורג. הגרמנים היו יורים לראווה ביהודים שאיחרו ב-5 דקות - כדי שהאחרים יראו וייראו.

לאט לאט הגבילו הגרמנים את התנועה של כולם, עד שכבר אי אפשר היה לצאת מהבית.

הייתי ילדה וקשה היה לי להבין את מה שמתרחש סביבי. בימי שישי בערב, כשהיינו מדליקים נרות, הייתי שואלת את אמא אם בכל העולם חיים ילדים כמונו, או שיש ילדים שחיים חופשי. ואני זוכרת את אמא מסתכלת עליי בעצב ואומרת: "יש ילדים שחיים חופשי".

יום אחד נודע שהגרמנים מוציאים יהודים מהבתים. התחלנו לרוץ.

יצאנו דרך הדלתות, החלונות, וכל אחד רץ לכיוון אחר, רק לברוח, ליער, לשדות. תוך כדי ריצה נכנסתי לתעלה שהייתה מכוסה בפטל. זחלתי קדימה, נשכבתי על הגב וכיסיתי את העיניים. קיוויתי שאם יירו בך, אני לא אראה.

שמעתי מסביב יריות, גניחות וצעקות. לא התקרבתי לגוויות, רק ראיתי אותן, ולא ידעתי מי הרג ומי לא. אחרי שפסקו היריות, והחושך ירד, יצאתי. לא הייתי מסוגלת להתקרב לאף אחת מהגוויות, ורצתי לבית של משפחה אוקראינית שהכרתי.

בעל הבית סיפר לי שאבא ואמא שלי הסתתרו אצלו בערימת קש, אבל הם כבר

"...זמן קצר אחרי שהגרמנים נכנסו, הם הקימו מחנה עבודה באזור. המחנה היה במשק של פריץ עשיר שהגרמנים נישלו. לגרמנים היה מאוד נוח לקחת את היהודים לעבוד בשדות, כי לא היה צריך לשלם להם. הם היו יוצאים לעבודה בבוקר וחוזרים הביתה בלילה. בכל יום הרגו שם יהודי. למרות הכול, בתקופה הזו עדיין הייתה תקווה שלא יקרה כלום. חשבנו שככה זה יהיה - היהודים עובדים אצל הגרמנים, פה ושם הורגים מישהו, אבל בסופו של דבר רובנו נישאר בחיים. תנאי העבודה במחנה היו קשים מאוד. היהודים אולצו להכין שוטים מרצועות

זי קהילת רוזישץ'

עזר יוסף הניכרון לעזרה ולגאולה תשס"א

אותו, יחד עם גברים יהודים נוספים, לקבר אחים, שהם בעצמם חפרו, וירו בהם. הגויים סיפרו אחר כך שהקבר הזה תוסס מדם - אמרו שכל הזמן עולה ממנו קצף של דם. עד היום אני לא יודעת כמה יהודים נקברו שם".....

עזבו. יצאתי ליער, ובמרחק של כ-4-5 ק"מ מצאתי את אימא ואבא, שני אחיי, ישראל ונתן, אחותי ברכה עם הילדה שלה, ועוד קבוצה של יהודים. הייתי מאוד מאושרת שהם חיים.

אחי יוסף, שהיה במחנה העבודה, לא הצליח לברוח. סיפרו לנו שהגרמנים לקחו

משואה לתקומה

הם שרדו את האימה ועלו לישראל הזיכרונות הנוראים
נשאר אבל הם דבקו בחיים והמשיכו הלאה
ביום השואה ידליקו ארבע הניצולות ושני הניצולים משואות בטקס
הזיכרון שיתקיים ביד ושם"
ידיעות אחרונות 2.4.2021

https://drive.google.com/file/d/0B3-cHX_1UTG-T2F6aEhScU01a00/view?resourcekey=0-7vYk4hGPLnWCoxPJczBnIQ

כתבות על יוסי חן ב"מעריב" ב 25/09/2017

<https://www.maariv.co.il/news/military/Article-600417>

כתבה על יוסי חן ב"ידיעות אחרונות" ב 7.04.2021

<https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5910483,00.html>

יוסי חן,
נולד 16 עסל

אחד ממדליקי המשואות הוא יוסי חן מלחומא:

"יוסי חן (85) נולד בפולין. לאחר הכיבוש הנאצי הועברה המשפחה לגטו לחומא, שם נפטרה סבתו. ב-1942, לקראת הוצאתם להורג של יושבי הגטו, פרץ מרד. רבים מבין אלף היהודים שניסו לברוח ליערות נורו למוות. יוסי, שהיה בן שש, שרד וברח ליער. "בזכות המרד הזה אני חי", הוא מספר. אמו ואחיו הקטן נתפסו ונרצחו.

במהלך המנוסה מצא יוסי את אביו ואת דודו, הדוד נרצח ביריות מאוחר יותר. יוסי ואביו הסתתרו בביצות וביערות והצטרפו לפרטיזנים. ב-1947 עלו השניים לישראל באקסודוס, שנתפסה בידי הבריטים. הם גורשו לגרמניה ושנה לאחר מכן עלו לארץ. יוסי היה מפקד בכיר באמ"ן ולאחר מכן שירת במוסד. נולדו לו שלוש בנות ותשעה נכדים."

בשנת 2011 יצא לאור הספר "האור בקצה היער", בהוצאת מורשת, בו מספר יוסי חן את סיפורו, כפי שזכר.

זר קהילת לאחולה,

עזר יוסף הזיכרון לאחולה ולגזרה תשפ"א

"הייתי חיה נרדפת. לבד בעולם. חיה זה משהו.

לא הייתי אפילו חיה"

זאב (ולדימירז') פורטוני, בן 89

מאת: חן קוטס

פורסם ב"דיעות אחרונות" 7.04.2021

עלה לארץ. היה מנהל חשבונות בשק"ם.
נשוי, אב לשתי בנות וסב לשישה נכדים.

אם לא הייתי יוצא מטוצ'ין לא הייתי נשאר
בחיים. זה אלף לילות לספר, אלף לילות.
כשאני מתחיל לדבר אז הכל קופץ לי. זה
משפיע עלי. זה עומד לי מול העיניים.
הבכי, הפחד. הפחד עד היום לא עוזב אותי.
אני חולם, אני צועק בלילה. הנה, אני
מספר ואני רועד.
מי שלא היה שם לא יוכל לתאר מה שעשו
עם היהודים".....

לכתבה המלאה:

<https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5910465,00.html>

זאב פורטוני ותמונת זני משפחתו

"נולד בטוצ'ין, אוקראינה. כל משפחתו
נכלאה בגטו טוצ'ין. הם השתתפו במרד
בגטו טוצ'ין בספטמבר '42 בעקבותיו
הצליחו אלפיים איש להימלט מהגטו. זאב
היה אז מחוץ לגטו וצפה באש מרחוק.
שתיים מאחיותיו וסבתו בת ה-102 נספו
במרד. אביו נפצע בפריצת הגדר והצליח
להימלט מהגטו יחד עם אימו ואחותו.
בהמשך נרצחו בידי האוקראינים. זאב הוא
הניצול היחיד ממשפחתו. היה "ילד יערות".
במהלך המלחמה נדד ביערות ובין משקי
איכרים בזהות בדויה של ילד נוצרי. היה
בבית מחסה לילדים לא יהודים. ב-57'

זאב פורטוני ותמונת זני משפחתו

טוליק הורוביץ הי"ד

מאת: מרים מוטס

"מה את לא מבינה?" שאל אותי בן עמי בלבן, בנו של אשר בלבן. אשר בלבן למד עם אימי בכיתה בדובנו ולדבריה בזכותו עברה את בחינת הבגרות במתמטיקה. גם בארץ רבים חבים לאשר את הצלחתם בבחינת הבגרות במתמטיקה.

אימא שלי סיפרה לבן עמי את הסיפור והוא סיפר לי את הנוסח המלא: היא הגיעה אחרי המלחמה ברכבת לדובנו. כל חמשת הקילומטרים עברו עליה בלי שפגשה אף יהודי. בעיר שהייתה שוקקת יהודים בעבר, לא נותרו יהודים. היא הלכה כשהמזוודה בידה ובכתה. כל חמשת הקילומטרים הלכה ובכתה.

אחר כך הגיעה עם המזוודה לבית הספר הישן שבו למדה ונכנסה לכיתה שבה למדה עם אשר. הכיתה הייתה ריקה ורוב התלמידים היהודים שלמדו בעבר בכיתה כבר לא היו בין החיים. והיא ישבה שם ובכתה.

"אז מה את רוצה ממנה?" שאל בן עמי, "מה את לא מבינה?"

לא נסעתי לדובנו.

הייתי כבר בת חמישים, כשנודע לי, מסיפורו של בן עמי, שבדובנו היו בורות הריגה.

הייתי כבר בת חמישים כשהבנתי לראשונה שטוליק לא נהרג מכדור תועה. הבנתי שבלייל ה-27 במאי 1942, באקציה הגדולה בה הושמדו יותר מ-4000 מיהודי העיר, הוא צעד ב"מצעד מוות" אל בור ההריגה ורצחו אותו שם. בבור.

טוליק היה צעיר מבני האמצעי כשצעד שם במצעד המוות. האם הלך לבדו? האם

פעם היה ילד. קראו לו נפתלי, אבל כולם הכירו אותו בשם טוליק. הוא גר בבית קטן בעיר דובנו, עם אימא ואבא שלו ועם אחותו הגדולה שאהבו אותו אהבת נפש. אני לא יודעת לספר לכם הרבה על טוליק. בכל פעם ששמו הוזכר, היו עיניה של אחותו הגדולה (אימי) מתמלאות דמעות וגרונה היה ניחח. היא לא הייתה מסוגלת לדבר עליו.

טוליק היה הדוד שמעולם לא הכרתי. אחיה הצעיר והיחיד של אימא.

תמיד ידעתי שטוליק נרצח בגטו כשהיה כמעט בן חמש עשרה. גרמנים נכנסו לגטו וירו לכל עבר. הם ירו גם בטוליק. זו הייתה התמונה שאיתה גדלתי.

בדמיוני ראיתי תמיד ילד צנום שמנסה לברוח ונפגע מכדור תועה. ילד, שהתמונה הזהויה שלו שתלויה על הקיר בבית, נראתה ישנה מאד עוד כשהייתי ילדה. נולדתי רק שלוש עשרה שנים אחרי שטוליק נרצח ובכל זאת גדלתי עם ההרגשה שזה קרה לפני הרבה מאד שנים.

כשהתארגן מסע של יוצאי העיר, לדובנו, רציתי להצטרף. שאלתי את אימא אם היא רוצה לנסוע.

"מה יש לך לחפש שם", שאלה אימא שלי בכאב גדול. "אין שם כלום. חזרתי לשם אחרי המלחמה, הלכתי חמישה קילומטרים עם המזוודה ביד. אין לך מה לנסוע לשם." לא לגמרי הבנתי למה הסיפור הקטן והסתמי, בעיני, של ההליכה ברגל מתחנת הרכבת אל העיר מעורר באימי כל כך הרבה כעס וכאב. לא הבנתי מדוע היא ממש לא רוצה שאסע לדובנו.

מתוך מכתבו האחרון של איש בשם דיויד ברג, מכתב שכתב בוילנה בשנת 1941. וכך כותב דיויד: "אם יקרה משהו, הייתי רוצה שיהיה אדם שיזכור כי חי מישוהו בשם דיויד ברגר".

ואני רוצה לבקש שתדעו ותזכרו שהיה ילד בשם נפתלי הורוביץ, שכולם הכירו אותו בשם טוליק, שהיה בן 14 כשנשללה ממנו הזכות לחיים, ובן 15 כשנרצח.

ב-27 במאי 1942 צעד טוליק לבדו אל מותו, מוקף בהרבה מאד אנשים קרובים ורחוקים שגם הם צעדו אל מותם, לבד.

חטאם היחיד היה שהם היו יהודים. כדי שלא נשכח את טוליק ואת כל מי שנרצח בשנים האיומות האלה עלינו לספר את סיפורם.

את המסע לדובנו אנחנו יכולים לעשות מכל מקום כשנספר בקול את מה שקרה שם ונזכור יחד את יקירינו.

זר קהילת דאזנה,
ערב יום הזיכרון לשואה ולגזירה תשס"א

סבתא שלו, שלוש דודות שלו, דוד שלו וארבעה מבני הדודים שלו הלכו לצידו? הם כולם נורו שם באותו לילה באותו בור, יחד עם רבים כל כך מבני העיר.

האם מישוהו החזיק בידו? המחשבות האלה הן בלתי נסבלות. בלתי נסבלת גם המחשבה שטוליק עבר את מה שעבר ואיש לא יָדַע לעולם מה עבר עליו. שאף אחד לא יספר את סיפורו. שאף אחד לא יבכה כשישמע מה עבר עליו.

אני לא נסעתי למסע לדובנו. בן עמי הביא לי מהמסע שלו את "הקופסה השחורה", ממנה למדתי שבאבי יאר נמצאת גם בדובנו. מהקופסה למדתי שטוליק נרצח בדם קר, באופן מתוכנן ומחושב.

אחרי שבן עמי חזר מדובנו, לא ישנתי לילות רבים. שוב ושוב ראיתי את הילד הצעיר עומד שם על פי הבור ומסתכל בעיניים מפוחדות בזוועה שהוא עתיד תוך רגעים אחדים לסיים בה את חייו. עד היום אני ממשיכה לפגוש את הילד הזה בלילות ולעיתים גם בימים.

סבתא שלי סירבה להאמין שטוליק שלה איננו. היא המשיכה לחכות לו ולהאמין שהוא יופיע פתאום ויספר איך הצליח לברוח. הכאב כמעט העביר אותה על דעתה. עד סוף חייה המשיכה לחכות לו ולקוות.

טוליק נקרא נפתלי, על שם סבו. יחד איתו נרצחו גם שני בני דודים שלו שגם שמם היה נפתלי על שמו של אותו סבא. בני משפחה נוספים, ששמם לא היה נפתלי, נרצחו גם הם. יחד איתם נרצחו עוד רבים מאד מיהודי דובנו.

בספר "צילה של הרוח" כותב המחבר לואיס קרלוס סאפון שכל עוד יש מישוהו שזכר את האדם הוא אינו מת לגמרי, משהו ממנו נשאר בחיים.

בדף הבית של "יד ושם" מופיע משפט

מכתבי היגון מבית אבא

מאת: שולה שחר

כל המכתבים ביידיש... אבל הספר לא היה בא לעולם לולא גל נכדתי שהייתה רק מעט אחרי בת המצווה. גל נרתמה לעולם המכתבים ולעברית המופלאה של הסבא, שינתה את ההקלדות המגושמות שלי, עיצבה שערים לכל שנה, ולמעשה ערכה את הספר. בחודש דצמבר 2015, הספר בא לעולם.

כריכת הספר "מכתבי היגון מקצת אלעזר"

עברתי בכל אחד מהבתים של בני המשפחה, הגעתי לכל הצאצאים של מי שמוזכר במכתבים, לכל ארכיון של קיבוץ ולכל חבריי ומכריי. לאחר כשנה עליתי עם גל לירושלים והפקדנו בספריה הלאומית שני עותקים.

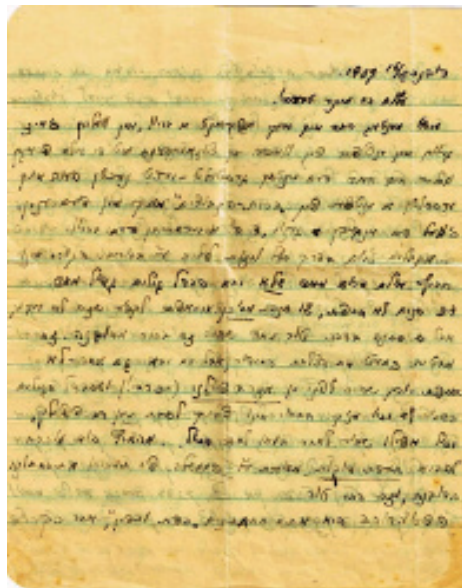
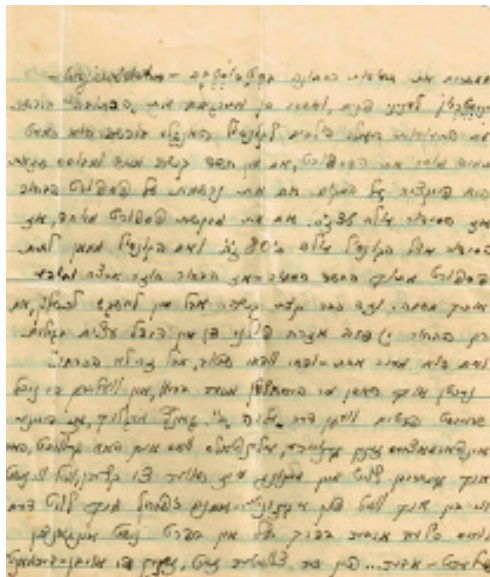
צרור המכתבים, ניירות דקים, שונים, חלקם שקופים, היו תחובים במעטפה משרדית של "משען". אבא, על מיטת חוליו בבית החולים, ביקש מאתנו לקחת מחדרו את האלבומים פן ייגנבו... חלף זמן עד שנגעתי בדפים הצהובים, שכל נגיעה לא זהירה פוררה אותם. האותיות הרועדות על גבי המעטפה מדברות בעצמן "מכתבי היגון מבית אבא".

מעולם, מעולם לא ידעתי על קיומם של מכתבים מהבית, משם מדובנא. רק בלילות האחרונים לפני מותו עלעלתי בזהירות וקראתי שמץ מחיים עצובים ומלאי אהבה של הסבא שלנו, דוד מחורק, לילדיו.

אט אט הצלחתי לפענח מכתב אחר מכתב, להבין מה קדם למה, לזהות לאיזו שנה שייך מכתב מערב סוכות, להתאמץ ולתרגם מיידיש מכתבים של הבת והכלות ולהבין מדוע הסוד היה כה גדול. ככל שהתקדמתי בהבנת הכתוב, נחרדתי יותר ויותר מהחולי, הכאב, האסונות שרדפו, העוני הנורא והגעגועים האין סופיים לארץ ישראל.

היה ברור לגמרי שאבא לא יכול היה לחלוק עם אף אחד את הכאב הנורא על כך שהצליח להעלות לארץ רק את אחיו הצעיר והאחרים נשארו שם!

הזמן החולף והעשייה האטית הטמיעו בי את המכתבים והפכו לחלק מזהותי. כל הסובבים האירו את עיניי: יש להדפיס, כי אף אחד לא יוכל לקרוא מכתב ישן צהוב. צריך ללמוד להקליד, חשוב לאגד את המכתבים כספר ובכלל מה יהיה עם

16/3/1939 יל'צ/16

שלום רב יקירי !

ביום שני השבוע שלחתי לכם מכתב, במכתב הייתה תשובה מזורשת ביחד עם כל השאלות שאני העמדתי בפני אותם אנשים.

בשעה זו אתמול אני החזקתי תשובה מ"ברית-הקבוצים" גם באותו ענין.

אני רוצה לתת פה העתקה מדויקת למכתב של דה.

"מקבלים כיום בדרך כלל ויזות לעליה ע"י בחורים. הקורס אינו חריף. אולם דרוש מאד לא יבוא הבדל גילים גדול מאד. 3-4 שנים לא אכפת, 12 שנה - מסוכן.

אי אפשר לקבוע שזה לא יעבור, אבל יש סכנה בדבר. טוב מאד שיהיה זה בחור מדובנה. זה מבטיח כמעט את הצלחת הסידור, אבל אם יבוא גם אחר - לא אכפת. ורק שהיה לפני כן אזור פולני (הכרחי!) ושהבדל הגילים כאמור לא יהיה ענקי. הבחור אינו צריך לשבת זמן רב בפולין, יכול אפילו שבוע אחרי בואו לסדר הכל. מהארץ הוא מוכרח להביא תעודות רווקות מאושרת ע"י הממשלה. פה תעבירו את החתונה בדובנה וזה הכי טוב.

הפרוצדורה היא: אתם מתחתנים "כדת וכדין" אחר כך מאשרים את תעודת החתונה בסטרסטבה, מיניסטריון לענייני פנים, ואחרי כן מתרגמים את "הכתובה" בוורשה.

עם התעודות האלה הולכים לקונסול האנגלי בוורשה. הוא כמעט תמיד מוסר את הפספורט, אם אין חשד קשה מאד ומבוסס שזאת היא פיקציה, על

המקום. אם את נרשמת על פספורט הבחור אז הסידור עולה 35 ז"ה. אם את מבקשת פספורט מיוחד אז הסידור אצל הקונסול עולה כ-80 ז"ה. ואם הקונסול ממאן לתת פספורט מתוך החשד האמור-אז הבחור חוזר ארצה ותובע אותך משמה. וזה כבר קצת קשה. אבל אין לחשוש לכשלון, אם רק הבחור

(1) היה אזרח פולני

(2) אין הבדל עצום בגילים ואם הוא מעיר אחת וודאי וודאי שטוב, אבל זה לא הכרחי.

גם אתמול החזקנו את המכתב שלכם, בו אתה ניסל כותב פרטים בכל הקשור ל"עליה ב". סביר מאד שכל האינפורמציות שלך הינן מדויקות, בכל מקרה כל שידעתי כתבתי. על פי דעתי וקשה לקבוע, אבל איך שלא יהיה אני רחוקה מלהיקרא בריאה...אמנם בהשוואה לכל מה שאני עוברת בחיי בדרך כלל ובפרט עכשיו-אני מרגישה לא לגמרי רע - אבל.. מהצד השני יש את האינפורמציות דלעיל שהן בטוחות ומדויקות וגם העמידו אדם שמופקד על טיפול בעניינים אלה. כאן קצב הכתיבה נקרע לגמרי - כי כל העניינים הפורמליים לא קיימים יותר, כל מה שקשור לעצם החיים קשה ביותר, זה ממש כאילו שהדיו נעלם מהעט, והעט מהיד וכך המלים לא נכתבות.

אין לנו שום דבר מנחמק. הייתי רוצה מאד לקבל ממנה מכתב. באילו דרכים אנחנו יכולים לדעת קמצוץ ממה שעובר עליה אם לא דרך מכתב ממנה!! האם לפחות אתם כותבים לה לעתים קרובות? המצב הוא כל כך נורא שאני לא יכולה לחשוב על שום דבר חוץ מהנושא עצמו*.

לכל יום יש את החשבונות שלו. יום מצטרף ליום ולשבוע ונספרים הימים מאז שידענו על האסון. כל שבת, הילד שנולד, גדל בעוד שבוע, כל שישי מתארך יותר ויותר הזמן מאז שהגיע המכתב האחרון של אברהם ז"ל. וככה אני ממשיכה לעשות חשבונות. עצוב מאד מאד-אבל מה אפשר לעשות!! נשארים עם הצרות. שלכם יהודית

ניסלע! לגיטעלע יש צרות קשות, זה השבוע השני שהיא לא קיבלה שום מכתב מאוטיה. מדוע היא לא כותבת?

- האסון שהיכה במשפחה פעם נוספת ומלווה את המכתב: האח, אברהם מחרוק שהיגר לארגנטינה, נפטר בגיל צעיר והשאיר אישה בחודש תשיעי ובן צעיר.

מכתבה של נוסיה קוקל

מתוך: רוקיטנה (ווהלין) והסביבה;

ספר עדות וזיכרון, ארגון יוצאי רוקיטנה והסביבה בישראל, 1967 עמ' 376

ערומים ונרדפים כחית השדה. לא הניחו לנו לחיות. הלשינו עלינו, דלקו אחרינו ואך מעטים בלבד הצליחו להסתתר ולהישאר בחיים.

לימים בשובי לרוקיטנה, עיר מולדתנו, קשה היה להאמין שהכול נחרב ולא ישוב לתחייה עוד. זעיר פה, זעיר שם, מזדקרים קירות חשופים מטים ליפול כעדים אילמים לחיים שנחנקו. ועתה, מה לי פה ומי לי פה. בודדה וגלמודה אני, ללא קרובים ומכרים. תקוותי היא שעוד אפגש אתכם ואז, מקווה אני, ישתפר מצב רוחי.

המכתבים, שאני מקבלת משרה'לה, בהם היא כותבת שהיא מאושרת - מעודדים אותי מאוד. ממשפחת שכאנובסקי לא שרד איש בחיים. כולם נספו, גם הסבא והסבתא היקרים הושמדו. אנחנו, שנשארו בחיים, אין לנו ברירה אלא להתחזק ולהחזיק מעמד, לא כל כך למעננו, למען אושרנו, אלא כדי לנקום נקמת-דם אהובינו.

רוקיטנה 31.7.44

אחיותיי היקרות ושייקה היקר, מכתבי ודאי ידאיב לבכם, כי תיארתי בו גורלנו הקשה והמר. חודשים רבים התענינו תחת יד החיות הנאציות האכזריות ובסוף איבדנו את האהובים והיקרים לנו - אבא, אימא והאחות הבלתי נשכחים. מה לעשות? בדמעות לא נשנה מאומה. אין אנו היחידים.

אסון זה פגע באלפי יהודים, אין לנו אלא להמשיך בחיי היתמות והשכול שלנו, לדאוג לקיום ולנקום דם יקירינו שנשפך כמים. יקירי! אין בכוחי לתאר לכם מה עבר עלי וכיצד ניצלתי. זה נס מהשמים. חיינו בגטו. ענדנו טלאי צהוב על הגב, עבדנו והתעללו בנו ללא רחם, בסופו של דבר כינסו אותנו לכיכר וירו בנו.

הצלחתי לברוח מגיא ההריגה ליער, בו חייתי 18 חודש. החיים ביער היו שרשרת של פחד וזוועה. התהלכנו רעבים, יחפים,

מתוך מכתבה של חנה קרופ אל קרוביה בחדרה:

רובנה, 20.3.45

איטה ושלמה היקרים שלי!

...קיבלתי היום את מכתבכם מתאריך 22.12.44 ואני מודה לכם מאוד על תשומת הלב. יקירי במכתבים ששלחתי לכם תיארתי עד כמה שניתן היה את הצער הגדול שלנו. אין הרבה מה לכתוב בנושא, זו עובדה נתונה - לא נראה יותר את הורינו, אחיותינו, אחינו היקרים ואת קרובינו. פרטים בנוגע לאיך זה קרה, איך הם נלקחו מאיתנו - זה סיפור כואב מאוד, סיפור של אלף לילה ולילה. מי שלא ראה זאת בעיניו פשוט לא יאמין. יעברו שנים רבות ואנשים יספרו סיפורים שונים על מה שקרה. ואז מישהו יגיד שזו בכלל אגדה מכיוון שקשה מאוד להאמין שבעולם מפותח ותרבותי יכולה להתקיים ברבריות כזו, בנדיטיות שכזו. אבל אנחנו לא שותקים, אחינו נוקמים בהם עכשיו בשטח שלהם. מרוסית: מילה פרוגר

זר קהילתי לרוקיטנה, סרני
הסביבה ע"י יוסף הזכרון
אלה ואנשיהם תשס"א

גטאות בבולים

מאת מוטי לייפר

מתוך: אלומון, גיליון מס' 26 מרץ 2021

בשטחי הכיבוש הנאציים במזרח אירופה רוכזו היהודים במתחמים עירוניים שנקראו בשם ההיסטורי "גטו". יהודי העיר וסביבותיה נצטוו לעבור להתגורר ברחובות או רבעים מוגדרים, כשלב מקדים לפני שילוחם אל מחנות ההשמדה. ניהול חיי היומיום בגטאות הופקד בידי "מועצות יהודים" - יודנראט, תחת פיקוחו של הגסטאפו. הגטאות הראשונים הוקמו בפולין תחת הממשל הגרמני (Generalgouvernement) כמעט מייד עם כיבושה באוקטובר 1939.

זאליס של פולין תחת המשטר הגרמני

גטו ורשה - המרד

גטו ורשה היה הגדול בגטאות היהודיים בפולין. הגטו הוקם על ידי הנאצים ב-12 באוקטובר 1940. בשיאו מנה 450 אלף נפש. אחת הדמויות הבולטות בגטו היה המחנך יאנוש קורצ'אק שהלך למותו יחד עם חניכיו היתומים. הגטו נחרב במאי 1943 משדוכא מרד תושבי הגטו. המרד היה חסר סיכוי מלכתחילה, והסתיים ב-16 במאי 1943 בהחרבתו של הגטו, ובגירוש התושבים שנותרו בחיים למחנות ההשמדה. מרבית הלוחמים שהשתתפו במרד נהרגו במהלכו, מיעוטם הצליח להיחלץ בדרכים שונות ולהמשיך לחיים במחתרת נגד הנאצים.

זא פולני 5 שנים לאמר

ישראל זאלין 50 שנה לאמר

אנדרטת רפפורט זאלין המרד - זרקא חרזות

מרדכי אנילביץ

פאול פרנקל

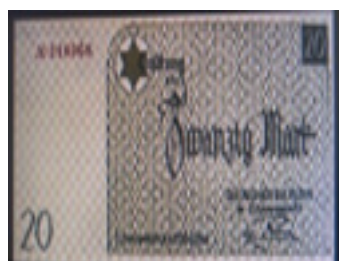
יאנוש קורצ'אק

במרד לחמו שני ארגונים:
הארגון היהודי הלוחם
(אי"ל) בפיקוד מרדכי
אנילביץ והארגון הצבאי
היהודי (אצ"י) בפיקוד
פאול פרנקל.

גטו לודז' ליטזמאנשטאט (LITZMANNSTADT)

זאליק עק ראש היוזנראט חייס רוקקלסקי
שהפגיש תעשייה לזרכי הגרמנים

סער גשימאל גאט

גטו טרזין - טרזיינשטט (TEREZIN)

העירייה טרזין שבצ'כיה שבמרכז מבוצר, הפכה לגטו יהודי בנובמבר 1941. במקום רוכזו יהודים מהאזור, מגרמניה ואוסטריה. הגרמנים הפכו את הגטו ל"גטו ראווה" כהכנה לביקור של הצלב האדום עם הכנת סרט תעמולה. אחרי הביקור והפקת הסרט ב-1944 נשלחו אנשי הגטו להשמדה באושוויץ. בשיאו אוכלס הגטו ב-160 אלף יהודים. הגטו נמסר לצלב האדום ע"י הגרמנים ב-3 במאי 1945.

סער זאליק עק נוף פסטורלי
שהיו גשימאל גאט

לזכר קורבנות הגטו ציורי ילדים גאט

אכתז מ'טל "סרני" שחזר ווהלין באוקראינה

זר קהילת מזיריץ,
ערב יום הזיכרון לשואה ולגזרה תשפ"א

זר קהילת קאזק,
ערב יום הזיכרון לשואה ולגזרה תשפ"א

יהודים שהצילו יהודים בשואה

מאת: משה גרומב

מתוך: אלומון, גיליון מס' 26 מרץ 2021

ממדינות ומראשי מדינות שונות אבל לא ממדינת ישראל וממוסדותיה.

רובו של הציבור היהודי בישראל ובעולם אינו מודע כלל לתופעת גבורתם של יהודים שהצילו יהודים בתקופת השואה. לעומת ההכרה הגורפת (והמוצדקת) בחסידי אומות עולם שהצילו יהודים בתקופת השואה. כ-27,300 חסידי אומות עולם לא יהודים קיבלו הכרה והוקרה, לעומת התעלמות מהיהודים שהצילו יהודים בשואה.

המחקר בתופעה של חסידי אומות העולם מעלה, שרובם של חסידי אומות העולם נעזרו ביהודים בתהליך ההצלה וכי בלעדי הסיוע של היהודים הייתה שליחותם נכשלת קרוב לוודאי. כיום אין החוק נותן ביטוי לפועלם ולגבורתם

אלפי יהודים פעלו בגבורה רבה והשתמשו בתחבולה, בזיוף, בהברחה, בהסתרה, במילוט ובאמצעים אחרים על מנת להבטיח, כי בשוך הקרבות וההשמדה ייוותרו יהודים חיים. בזכותם, נותרו בחיים מאות אלפי יהודים. רבים מהם עלו לישראל, נלחמו במלחמות לעצמאות, הקימו משפחות ותרמו לתקומת המדינה ולשגשוגה.

לצערנו, עד היום, טרם זכו מעשיהם המאלפים של אלפי יהודים, שהצילו יהודים שחיו תחת סכנות איומות, לתהודה ציבורית נאותה. אלה לא קיבלו הכרה ציבורית הולמת ולא עלו על סדר היום הציבורי. הנושא לא זוכה ליחס הראוי לו מצד המדינה באמצעות חוקיה ומוסדותיה כולל יד ושם. מצילים יהודים קיבלו הכרה

הצופים היהודים בצרפת. לאחר שנעצרו חברה מנהיגי הארגון – עמנואל רסין, מילה רסין ורולאנד אפשטיין – תפסו את מקומם מריאן כהן וחסידת אומות העולם ורולאנד הבירז'י הנוצרייה. במסגרת פעולתה במחתרת הצליחה מריאן להבריח ולהציל מצרפת כ-200 ילדים.

במאי 1944 היא הובילה קבוצה של 28 ילדים יהודים בני 4-16 בניסיון לעבור את הגבול לשווייץ ליד העיר אנמאס בצרפת. הקבוצה נלכדה בידי הגרמנים והובלה לכלא פאקס באנמאס. לאחר מכן יצרו חברי המחתרת קשר עם ז'אן דפן, והוא העביר לכהן את תוכניתם להציל את חייה. היא סירבה ולא הסכימה להציל את חייה פן יפגעו בילדים אחרי לכתה. בתוך כך היא הובלה כל יום לחקירה, עונתה בידי הגסטפו, אך סירבה בעקשנות למסור להם מידע. אנשי מיליציה שפעלה בחסות הנאצים חטפו אותה ורצחו אותה במהלומות גרזן. בשנת 1984 נקרא בניין בית ספר בעיר אנמאס על שמה וכמו כן הוקמה מצבה לזכרה.

משה אלפן

נולד בצ'כוסלובקיה בשנת 1918 ונפטר בשנת 2006. הצטרף לתנועת השומר הצעיר ועסק בתחומי חינוך וארגון והכנת חברים בהכשרות לחיים בארץ-ישראל. שירת בפלוגה לעבודות כפייה. בשנת 1942, ירד למחתרת והצטייד בתעודות מזויפות. היה חבר הוועד המרכזי של תנועתו בצ'כוסלובקיה ועסק בארגון פעולות בלתי לגליות. בהיותו דובר הונגרית רהוטה, נשלח לבודפשט בינואר 1944 והשתלב בפעילות המחתרתית. פעל בשמות בדויים שונים ועסק בסיוע לפליטים היהודים מסלובקיה ומפולין. היה חבר בוועדת ההגנה. "פיל", כך כינו

של מצילים יהודים שהצילו יהודים, למרות שהמאפיינים האחרים של הגבורה היהודית מוצאים את ביטויים בחוק. לדבריה של מריון פריצ'ארד, לא יהודייה מהולנד בעלת תואר חסידת אומות עולם של יד ושם, שהצילה יהודים רבים בשיתוף פעולה עם מצילים יהודים: "זה עיוות של ההיסטוריה, כשלא מכירים בגבורה המוסרית של המצילים היהודים, שבמידה ונתפסו היו בסכנה גדולה יותר מאשר החסידים. אי ההכרה תורמת לדעה מוכרת שגויה שיהודים היו פחדנים ושהיו "כצאן לטבח". הדבר רחוק מהאמת."

מטרת ועד הפעולה

אנו ועד הפעולה, מבקשים לתקן את העוול ההיסטורי, לעשות צדק, ולהוסיף סעיף לחוק זיכרון השואה והגבורה שבו יוזכרו ויוכרו הגיבורים היהודים שלא זכו עד היום לאזכור פעילות הצלתם בחוק. אנו מבקשים שלסעיף 1 לחוק, (סעיף קטן 10), יתווסף המשפט:

"וליהודים שגילו גבורה עליונה בהצלת בני עמם", או "ליהודים ששמו נפשם בכפם להצלת בני עמם", או לניסוח אחר כפי שייקבע על ידי יד ושם ונכנסת ישראל. השינוי בחוק, כאמור לעיל, יביא את הנושא החשוב הזה לידיעת 14.4 מיליון היהודים בארץ ובעולם. השינוי בחוק יביא להכרה ביהודים שהצילו יהודים בתקופת השואה ויעשה צדק היסטורי עם היהודים הגיבורים האלה במטרה להנחיל את מורשת הגבורה וההצלחה היהודית לעם היהודי בכלל ולבני הנוער בפרט, בדורנו ולדורות הבאים.

מריאן כהן

מריאן כהן נולדה בגרמניה בשנת 1922, עברה לצרפת והייתה חברה בתנועת

יעקב (ג'ק) ורבר

יעקב (ג'ק) ורבר נולד בפולין בשנת 1914. בספטמבר 1939 נשלח למחנה הריכוז בוכנוולד, שם היה אסיר במשך 5.5 שנים. אשתו ובתו, הוריו, ו-7 מאחיו ואחיותיו נרצחו. ג'ק ורבר, אסיר מספר 7197, וקומץ חבריו היהודים במחתרת הבין-לאומית בבוכנוולד, הצליחו במשך 5 וחצי שנים רצופות לשמור ולהציל ממוות בטוח כ-700 ילדים. בין הילדים שניצלו בצריף זה היו אלי ויזל הסופר בעל פרס נובל, ישראל מאיר לאו שנעשה לימים רבה הראשי של מדינת ישראל, ואחיו נפתלי לביא שהיה לימים דיפלומט בשירות החוץ של מדינת ישראל.

ג'ק וקבוצתו לא הסתפקו במתן מזון בלבד ומתחת לאפס של הנאצים הקימו בית ספר. בצריפים הוקמו כיתות שבהן לימדו האסירים היסטוריה יהודית, מוזיקה ועברית. הועלו מחזות, הופעות מקהלה והתקיימו ערבי קריאת שירה. הם השתדלו להעניק לילדים תקווה שיום המחר אומנם יגיע. רוב ילדי בוכנוולד שרדו, ביניהם הרב ישראל מאיר לאו, אחיו נפתלי ואלי ויזל.

אותו במחתרת היה בין האחראים למבצע ה"טיול", הברחת צעירים דרך הגבול לרומניה ומשם לארץ ישראל. ליווה ברכבת קבוצות מבודפשט לעיר הגבול נאדווארד ומשם דאג להברחתם את הגבול. כשמפלגת "צלב החץ" תפסה את השלטון בהונגריה, עסק משה בעיקר בהצלת המשרתים בפלוגות לעבודת כפייה ובהצלת יהודי בודפשט. היה שותף להחלטה ולביצוע הקמת 50 מעונות ילדים שבהם מצאו מקלט כ-6,000 ילדים ואנשי סגל, להפקה והפצת תעודות "שוצפאס" מזויפות, לאספקת המזון לגטאות, לבית הזכוכית בו מצאו מקלט כ-3000 בני אדם, שניצלו. משה הגה ואירגן את שחרור 120 חברי המחתרת בדצמבר 1944 מבית הסוהר בשדרות מרגיט. בינואר 1945, אחרי השחרור, עסק בשיקום תנועתו ובסיוע לחוזרים ממחנות הכפייה וממחנות המוות. היה פעיל בארגון העלייה הבלתי לגלית לארץ במסגרת עלייה ב'. ב-1946 עלה לארץ עם רעייתו טובה, שגם היא הייתה פעילה במחתרת. לימים כתב רומן על התקופה של המחתרת בהונגריה "בעין הסערה".

לג'ק קולט אזיטל היקרה
יו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל
ברכות חמות על מנויך
לצאת כוח שר החוץ בהנהלת ארגון יז אפי
ישר כוח
להצלחה בפועלך למען ניצולי השואה

לברי ציבור

הכתם השחור

מאת: טוביה דרורי

פורסם ב:

<http://www.bet-tal.com/objDoc.asp?PID=523401&OID=524375&DivID=1&oAcl=0>

באוויר הדלתות והחלונות שהיו אטומים בתקופת החורף לשמירת החום שבבית, נפתחו לרווחה וקרני שמש מחממות חדרו לכל פינה. ואז התחיל הקרצוף והרחיצה של כלי הבית, שהיו לרוב מעץ, כדי להכשיר אותם לפסח. והדאגה שלכל ילד יהיה איזה שהוא בגד חדש, או מיוחדש, שהפכו אותו מהצד השמאלי, גרם לכך שהחייטים והתופרות יעשו לילות כימים לספק את צרכיהם של כל בית בישראל לקראת חג הפסח.

ערב פסח, ואבא סחט את הצימוקים והכין מהם את היין לארבע כוסות, והעיקר שאני זכרתי להוריד מעליית הגג את הכלים של פסח שהיו שמורים שם כל השנה לבל יגעו בהם בידיים שאכלו חמץ ולפנות ערב מתלבשים עם הבגדים החדשים או המחודשים, ואם זכית שיהיו לך מספר אגוזים שיבלטו מהכיס אז "מי ידמה לך ומי ישווה לך" אתה המאושר בעולם, נולדת מחדש.

והשמחה נמשכת, התפילה בבית הכנסת, והפגישה עם כל הילדים, כל אחד עם האושר שלו ואח"כ ה"סדר" והמאכלים המיוחדים שבחג הפסח. ושמחת האביב נמשכת עד אחרי חג השבועות אם ע"י כך שהיו נאלצים לקשט את העיריה בעצים כשדרה מלאכותית לכבוד השלישי במאי חג השחרור הפולני.

ואם להבדיל בל"ג בעומר שהיו פטורים

מי שאיננו מאמין ב"תחית המתים", או בלשון מודרנית, בהתחדשות הטבע, צריך להיזכר בימים הראשונים של האביב בטרוכנברוד. עוד בטרם נמס הקרח מעל הביצות כבר התחילו להופיע עלים ירוקים בבקיעי הקרח והזדקרו כלפי מעלה לתפוש את קרני שמש האביב שהתחילו לחמם את האוויר ולגרש את רוחות החורף הקרות.

עוד לא הספקת להחליט אם כבר להוריד את הבגדים החורפיים הכבדים המטולאים מכל צד, וכבר למחרת בבוקר בזריחת השמש, הרגשת את ריחות פרחי שושנת המים שכן לילה צצו בביצות, ואת עלי הכותרת הצהובים שהבריקו כצבע זהב, הפיצו ריח משכר והתמזגו עם ריחות השדה והאדמה שהתחילה לנשום, הדשא שהתחיל לצמוח, פתאום ידעת שעולם חדש לפניך, האביב בא! ופתאום התחשק לך להוריד - את הנעלים הכבדות ואולי גם את הבגדים ולרוץ לתוך המים לקטוף שושנה ולהתבשם מריחה ולהרגיש את עצמך כחלק מהתחדשות הטבע.

ועדים אחרים לא מאחרים להופיע. הנה נשמעים קרקורי הצפרדעים, החסידות חזרו מארצות נדודיהן והתחילו לתקן את קניהם שנפגעו מתלאות החורף ומתכוונות להטיל ביציהן ולהמשיך את קיום הדורות. ובבית, כבר מורגשת קרבת חג הפסח, חג החרות. ריח אפיית המצות לפסח, שהייתה נעשית בבתיים פרטיים, היה כבר מורגש

אותך בכוח חזרה לתוך הבית. הרוח מפזר את הסכך, קורע את הקישוטים ומזכיר לך שאל תחיה באשליות. גם הסתיו כבר עומד להיגמר והחורף עומד להגיע, והדם קופא בעורקיך האם הכנת מספיק עצים לחמום הבית? האם יש לך די אמצעים להחזיק מעמד כל החורף, לספק מזון לכל הפיות שבמשפחה אפילו המינימום? האם הכנת מספיק אוכל לבהמות? והאם יש לך מספיק תפוזי אלאכסן בבור בחוץ, בשביל זרעים לשנה הבאה, וגם שיספיק בשביל הבית, עד שיגדלו תפוזי אלא חדשים? ותפוזי אלא היו אצלנו המאכל העיקרי, אחרי הלחם. ולפעמים במקום הלחם שחסה ובחורף אי אפשר לצאת לעבוד עבודת חוץ אם בגלל הקור הרב והעיקר שכל הסביבה היא ענייה ואף אחד לא עושה מאומה בתקופת החורף. לא נשאר אלא לקוות לאלוהים שירחם על מעשי ידיו, ייתן להם קיום או לפחות כוח לעבור את התקופה הגורלית הזאת בלי לבוא לידי חטא חס ושלום...

והאימא, לפני צאת השבת בשעות בין ערביים, יושבת בפינה ומתפללת תפילות "גאט פון אברהם פון יצחק פון יעקב". (אלוהי אברהם. יצחק ויעקב) ומעיניה זולגות דמעות בהיזכרה שהחורף מתקרב ועדיין אין זכר לכל הצרכים לקראת החורף המתקרב ובא. אינה מסתפקת ב"תקוות", אלא היא דורשת מאלוהים שייתן לה את כל הצרכים למען תוכל להזין את ילדיה ושלא יהיו רעבים. והיא בעלת ניסיון. היא זוכרת את החורף הקודם ואת זה שלפניו שלא פעם אחת הייתה צריכה לשלוח את הילדים לישון מבלי שבא אוכל לפיהם כל היום והיא מחליטה שלא עוד! והיא פוסחת על התפילה הגורלית "שלא לבא לידי חטא חס ושלום" וקמה ומדליקה את האור בבית ומברכת את כולם בשבוע טוב! לאמור: הכרזתי מרד ואבן נגולה מעל לבה.

מללכת ל"חדר" וקבלת ביצה צבועה בכדי לצאת "ליער בחץ וקשת", וסוגר את המעגל חג השבועות שכל בית יהודי היה מקושט בירק ובפרחים, דמויי גלדילות, אבל גדולים יותר שצמחו בביצות, שהיו מנת חלקה של טרוכנברוד.

והנה הגיע הקיץ. האנשים התחילו כבר ליהנות מפירות השדה שזרעו באביב. השדות מאחורי הבתים היו מלאים כל טוב הארץ, מתפוזי אלא, שעועית, גזר וכל מיני ירקות שהיו בשפע, הפרות נתנו את חלבן והתרנגולות את ביציהן ואפרוחים הסתובבו בכל חצר.

הבילויים של הנוער היו בפעילות רבה במסגרות תנועות נוער, ובשבתות היערות שהקיפו את העיירה שלנו מלאים בצעירות וצעירים, מי במשחקים ספורטיביים, ומי בבילויים אחרים. פה ושם נראו קבוצות קבוצות, המנהלות שיחות בענייני ציונות (התנועה הקומוניסטית הייתה בלתי לגלית בפולניה) וגם זוגות בודדים טיילו להנאתם בין העצים העבותים וצל השיחים, כמו בגן העדן הקדמון, עד שבא הסתיו - "הימים הנוראים", חשבון הנפש, מה היו מעשיך בכל תקופת ה"התחדשות" ואם אתה רוצה להיות סקפטי לכל מה שקשור לימים הנוראים, הרי מראים לך את השדות שהתרוקנו מפריים והצהיבו, העצים שעליהם מצהיבים, שעוד מעט יעמדו כולם בשלכת. סמל, שהגיע סוף איזה שהוא. ואז "מי לחיים ומי למוות" ש"בנתנה תוקף" ואז המלים האלה מקבלות משמעות כל שהיא, ואתה בכל זאת חרד אם לעצמך, או להורים ולקרובים שלך.

ואז בא חג הסוכות עם ארבעת המינים ומחזיר אותם שוב, לזמן קצר, לחיק הטבע, לריח האתרוג, לישיבה בסוכה לאכילה בחיק הטבע מחוץ לבית, והשמחה לא אורכת זמן בדרך כלל, הגשם הקר מגרש

אמצעי המחיה ובעל המכולת איננו מוכן עוד לתת בהקפה וכל זמן שיש עוד תפוז"א, אוכלים תפוז"א בבוקר, ובצהריים מרק עם תפוז"א, ובערב תפוז"א, והפרה נותנת עוד קצת חלב ושותים קצה ציקוריה והולכים לישון ואבא הולך בבוקר, בבוקר, לבית הכנסת, גומר את התהילים מ"אשרי" עד הסוף ומתפלל שחרית וגומר עוד פעם תהילים ומתפלל "מנחה" ומעריב וחוזר הביתה והולך לישון וחוזר חלילה...

ובינתיים תפוז"א הולכים ונגמרים, גם הבור בחוץ שהיו שם טמונים תפוז"א לפסח ולזריעה, כבר פתחו והריקו אותם, ובבית לא נשאר עוד מאומה לאכול. יושבת האימא, עם הידיים מכסה את פניה, כאילו שהיא חוזרת על התפילה "גאט פון אברהם, פון יצחק, פון יעקב". פתאום היא

זר קהילות ט"ז

ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"א

והנה החורף הגיע. לאט לאט מתכסה הארץ במעטה לבן. השלג יורד ומכסה כל טפח וטפח, בשדות, בבתים ורק העורב השחור בקולו המפחיד קרע קרע, משנה את הצבע לצורה מפחידה עוד יותר, כי מיום שראיתי את השכן המת עטוף בתכריכי הלבנים הצבע הזה מפחיד אותי, הוא מסמל אצלי את הכליה, את הסוף.

ואלמלא הכפור שהיה מצייר על שמשות החלון כל מיני ציורים משעשעים הייתי עסוק בהם כל בוקר בכדי לפענח אותם, וזה היה מוסיף לי קצת חיוניות ואורך רוח לכל המתרחש סביבי.

ובחוץ רוח חזקה נושבת ומביאה פתיתי שלג גדולים, והם נערמים ערמות ערמות וסוגרים על הבית ועל מוצאיו. ההרגשה שנלחצת לאין מוצא ונגזרה עליך כליה ברעב ובחנק. אתה מחפש מקלט בבית, ואינך מוצא שביב תקווה. כל יושבי הבית, כמוני כמוהם לא יודעים מה ילד יום, ומי יביא אוכל לפיהם. - ובשביל לא לשקוע בייאוש בא חג החנוכה והפיח קצת רוח חיים בנשמה. נרות החנוכה, על כל אדן חלון בעיירה, שברו את קירות החושך ומעטה השלג הלבן, כי מה ערך לכל אלה לעומת האורות הקטנים האלה שמסמלים מעשים גדולים של נסים ונפלאות, של גבורות המכבים, של טיהור בית המקדש, ושל ניצחון היהודים על היוונים. ומיד נמצאים עדיין די תפוז"א ובמזווה נמצא קצת שומן אווזים שלא - נגעו בזה כל הזמן ושמרו אה זה בשביל לביבות חנוכה. והסביבון ורק חצי יום לומדים ב"חדר" ולא כל הימים. כל זה השכיח לזמן מה את כוחות החושך והפחד בפני המח.

אבל כל זה נמשך שמונה ימים בלבד. באו ימים אחרים, והשלג יורד, וכמעט שאי - אפשר לצאת החוצה. הימים נעשים קצרים יותר והלילות ארוכים, ונדמה לך הנה עוד מעט נגמר העולם. ועם זה נגמרים בבית כל

כשיצאתי החוצה ראיתי שבאחד הבורות בשדה הקרוב יש "כתם שחור" שבלט מאוד בתוך המעטה הלבן שבסביבה, ועורב שחור עומד על הבור השני וצועק קרע!

קרע! באותו בוקר אבא לא חזר כהרגלו מבית הכנסת, אחרי תפילת שחרית. הוא נשאר במקום מושבו לא הרחק מארון הקודש, בצום ובתפילה כל אותו היום ההוא.

מי יודע את מספר הפעמים שחזר על אמירת כל ספר התהילים, ואם לא הוסיף תפילה מיוחדת אל האל הרחמים והסליחות, הזן ומפרנס כל נפש שברא, ושכח, כביכול שבביתו אין "כזית" לכלכל את הרעבים רק אחרי תפילת ערבית, הוא - חזר הביתה נשק את המזוזה, קרא קריאת שמע והלך לישון. למחרת בקריאת התרנגול התעוררתי והנה השמש זורחת, השמים חזרו להיות בהירים, סימן ואות, שמתקרב האביב ועמו התקווה להתחדשות האדם והטבע. כאילו שלא היו הדברים מעולם.

קמה ממקומה מתיישרת ואומרת: ילדים אין היום מה לאכול לכו לישון! הקטנים יותר בכו קצת, ונרדמו. והאימא יוצאת החוצה ועומדת ומסתכלת על השדות, ואל הבור בחצר שלנו שהרקנו אותו זה מזמן, ואין בו עוד תפ"א, ועיניה מופנות אל שתי "גבעות" שבשדה הקרוב אלינו, שבולטות בגובהן, מהמשור הלבן השלגי, וסימן תקוע בראשן לאות, שאלה הם בורות שטמונים בהם תפ"א.

באותו ערב חזר אבא מבית הכנסת יותר מאוחר הוא החליט לחזור שלוש פעמים על כל פרקי תהילים. והאימא ישבה וכתה לשובו. וכשהוא פתח את הדלת, חדר לתוך הבית קצת אויר מרענן ונעשיתי יותר ער. הקשבתי ללחישה שביניהם ולא שמעתי דבר עד שנרדמתי. למחרת בבוקר התעוררו הילדים והאבא מזמן כבר הלך לבית הכנסת. על השולחן עמדה קערה עם תפ"א מבושלים, כולם אכלו, ואף אחד לא העז לשאול מאיפה?

צרי קהילות קאזין, רמלה, אלסטלה
ערב יום הזיכרון אלגזרה תשפ"א

I am a Tear of Joy and Sorrow מאת: מאשה וולפסטל / תרגום לאנגלית: יותם וולפסטל

לה מחסה. בשלב מסוים, כבדרך נס, איתר אותה בן משפחתה הפרטיון שמואל אבא קלורמן במחבוא בו הסתתרה, ומאשה חברה כילדה לכוח פרטיזנים שלחמו בגרמנים. לימים, בעזרת סרטיפיקט מזויף, עלתה מאשה ארצה והקימה משפחה. נאמנה לדחף הפנימי שלה לספר על העבר, הרצתה מאשה שנים רבות בבתי ספר ובקורסי פיקוד בצבא על ילדותה, ועל הסיפור המופלא של הישרדותה כנגד כל הסיכויים. סיפור זה הונצח אף בספרה, בו מתארת מאשה כיצד קיימה את צוואתו האחרונה של אביה:

"את צריכה לחיות ואת תחיי!"
אם אבא מסתכל עלי מלמעלה
ורואה אותי - גאוותו בי מלאה!
אני חיה! ויש המשך לדורות הבאים!
אני זוכרת, לא שוכחת, יש חיים!

לאחרונה התפרסם תרגום לאנגלית של ספרה של מאשה וולפסטל, "אני דמעה של אושר ותוגה". הספר מתאר את חווית השואה של מאשה לבית דרייצן מקאמין קושירסקי, כילדה שטרם מלאו לה אחת עשרה שנים, אשר שרדה מספר שנים לבדה ביערות ווהלין במנוסה מרדיפות הנאצים. הספר יצא לראשונה בעברית בשנת 2016 בתמיכת יד ושם, ועל מנת להנגישו לקהל קוראי האנגלית בארץ בחו"ל, התגייס נכדה של המחברת לתרגמו לאנגלית:

"I am a Tear of Joy and Sorrow"

מאשה, ילדה מטופחת שגדלה בבית חם ואוהב, נמלטה מהגטו ליער ומצאה עצמה במאבק קיומי יום-יומי בניסיון למלט את נפשה מרדיפות הגרמנים ועוזריהם אשר רצחו את כל בני משפחתה. בתוך כך היא חיזרה על פתחי בתייהם של איכרים ביער כדי לבקש מזון, מסתור ומחסה, והם מצידם פגעו בה, איימו עליה וגירשו אותה. מאשה כמעט גוועה ברעב ובקור, עד שנפש טובה, לימים חסידת אומות העולם, נתנה

אוי סעלישטש עיירתי! מאת: משה גליקמן / מיידיש: דבורה פרומר

פורסם ב:

<https://www.facebook.com/notes/1768923079922864>

ביקתות חימר, גגות של קש ורחובות שניים,
ובתוך גשר עץ, תלוי בין ארץ לשמים.
המרחק בין הרחובות, כשש מאות מטרים,
וסביבם פזורים, בתי כפר קטנים רבים.

אוי סעלישטש עיירתי, כמו היום אזכרך,
בתי הכנסת, הכנסיה, יער עצי המחט,
ענפים, תעלה, וביתו השרוף של הזגג
נשאר בליבי יקרה מכל.

רציתי להיות ציפור קטנה,
ולעוף אלייך סעלישטש שלי,
לראות את הכרים, הבתים השרופים,
ו"קדיש" לאמר לזכרך....

על קברו הקדוש של בערל פארילער
עומד אני מבויש ובוכה,
הגדר מפורקת, המצבות מנותצות,
האדמה חרושה - כמו כלום לא היה!

אינם עוד הרחובות הטורים השניים...
אין הביקתות מכוסות גגות קש...
עיירה כמו כולן היית סעלישטש,
והיום, לא סימן ממך ולא אות....

בעיניים עצומות עומד אני וחולם,
מחפש איזו דמות מהבית, מאז,
שם סמוך לבית הכנסת על יד משה נחום
ניצב אני שטוף דמעות ובוכה ובוכה....

לא רחוק מהזגג, ביער עצי המחט,
בכי ילד נשמע, מצמרר ומרטיט,
שם יושבת תחת עץ אחותו של באזיע
וחושבת מה יהיה ואנא אלך?

אל ליבה מאמצת את בנה יחידה,
וסוכרת את פיו הקטן,
אם ישמעו את בכיו הרוצחים האכזרים,
את שניהם ימיתו, ישמידו ללא רחמים.

בעשן העולה מהעיירה הבושרת,
רואה אני דמות יקרה,
יוסלה שכני, בחליפה מהודרת,
וידיו קשורות לו בחוזקה.

באפר השנים השרופות,
אני ניצב על גדת זמציסקו,
ורואה מבעד העננים האפורים
את הנשמות המרחפות ברקיעים עליונים.

מחפש אני את היוסעלעך, שמעלעך, שלומעלעך שלי,
מחפש אני את השוחט שלנו, הרב של פעם,
את המלמד של ה"חדר", את ראש העיירה,
כולם חרוטים בזיכרוני ובליבי לעד.

או, הנה רואה אני את באזיע, עם סוסו הלבן
אל השדה נוסע בשירה ורינה,
שיר של מכונות הסובבות ונעות
וחרש אומן המוחה כפיו בשמחה.

ליד ביתו הקטנטן של שמואל הרב,
רואה אני את נחה פוכרת ידיה....
צורחת היא ומתחננת, מהרו הביאו מים!
וכבו את אש עיירותינו הבושרת!!
הרוצחים מהעיירה מתרוצצים משולהבים
כמו חיות פרא הבאות מן השדה מאיצים ומדרבנים,
לחאטינקע, צעירים גם זקנים...
גם לייזר הרב צועד בגבורה עימהם.

ואיש מהקהל לא מהין לברוח,
הולכים הם ובליבם אמונה,
הרב, הצדיק שלנו, ראשון הוא הרי בשורה
וטלית וסידור בידו....

הלילה בסעלישטש, ארוך מתמיד,
גשם יורד על שדות חאטינקע,
עומדים הם על שפת קברים פעורים
ידיהם מושטות לשמים.

גבעת הבכי מאת: רותי פיין

זר קהילת לאומיקר ערד יוסף הציכרון לשלמה ולעזרה
תשפ"א

יום אחד
רָכְזוּ "הַנוֹרָאִים"
אֶת כָּל אֲנָשֵׁי הָעִיר בְּמֶרְכָּז הָעִיר
יְלָדִים, טָף,
אֲבוֹת, אִמּוֹת,
סָבִים, סָבוֹת...
וְהַקִּיפּוֹ
אוֹתָם בְּרוֹבֵיהֶם.
"הוֹלְכִים לְטִיֵּל",
אֶמְרוּ לְיְלָדִים,
בְּאוֹחֶזֶם בְּרוֹבִים.
בְּמַדִּים מְגֻהָצִים,
בְּמַגְפִּים מְבֻרָקִים, שְׁחֹרִים.
נִיֶּצְרֵי הַמּוֹת,
הַשָּׁטָן בְּהִתְגַּלְמוֹת אֲנוּשִׁית.
בְּמַעֲלָה הַגְבָּעָה,
בְּפִאֲתֵי הָעִיר
סָדְרוּ אוֹתָם בְּשׁוֹרוֹת, שׁוֹרוֹת
שׁוֹרוֹת, שׁוֹרוֹת...
לְחֹפֶר, לְחֹפֶר, לְחֹפֶר...
שׁוֹחוֹת, שׁוֹחוֹת...
אֶרְכּוֹת, עֲמֻקּוֹת...
שְׁכִיכֵלוּ אֶת...
וְאִזּוֹ פִּקְדוֹ,
לְהִתְפַּשֵּׁט!
יְלָדִים, שְׁלַפְנֵי כְּמָה שָׁעוֹת
שִׁחְקוּ בְּחֹצֵר בְּקוֹלוֹת,
בְּהִתְלַבּוֹת שֶׁל הַתְּחֵלָה,
שֶׁל חַיִּים.
אֲנָשֵׁי הָרוּחַ שֶׁהִתְכַנְּסוּ
לְהִתְכַּחַם עַל אֶרְחוֹת הַחַיִּים,
פִּילוֹסוֹפִיָּה וְאִיךְ לִהְיוֹת אֲנוּשִׁי
תַּחַת שְׁמֵי הָאֱלֹהִים.
סָבִים שֶׁזָּכּוּ לְאֶרִיכוֹת יָמִים
לְרֹאוֹת אֶת צֶאֱצָאֵיהֶם.

אָפּוּהוּת שְׁנָשָׂאוּ אֶת תִּינוּקוֹתֵיהֶם
 שְׁטָרֶם פִּסְעוּ.
 וְיִלְדִים שְׁעָדִין מְשֻׁכוֹ
 בְּסִנּוּר אָמָם כְּשׁוֹאֲלִים...
 וְכֹאֵלָה שְׁאֵךְ הִחֲלוּ לִצְעֵד
 בְּמִשְׁעוֹל חַיִּיהֶם,
 לְמִשְׁחָק, לְיִצִּירָה,
 לְחַיִּים.
 וְהַשׁוֹחֵט, הַרְבֵּי, הַמּוֹרָה,
 הַצּוֹרֵף, הַחֶכֶם, הַלּוֹמֵד ה...
 כָּל "הָאוֹר" שְׁבָעִיר רִפְּאָלוּבָקָה
 עֶמֶד עֵתָה בְּשׁוֹרֹת, שׁוֹרֹת,
 מְסוֹתָתוֹת, יְשׁוֹרֹת.
 עִירָמִים כְּיוֹם הַיּוֹלָדִם
 עַל שְׁפֵת הַשּׁוֹחָה הָאֶרֶץ.
 מֵאֲחוּרֵיהֶם וּלְצֶדֶם מִפְּלֹצוֹת
 עִם אֶקְדָּחִים,
 עִם רוֹבִים,
 עִם מְקַלְעִים...
 "וּבֹם".
 בְּ"מֵאוֹר" הָרֵאשׁ.
 בְּלֵב הָרוֹגֵשׁ הַפּוֹעֵם.
 בְּמֶרְכָּז הַמִּצָּח
 בְּמִשְׁכָּן הַתְּקוּהָ.
 ו"בֹם"
 נְפִילָה קִטְנָה וְכֹפָה
 עַל אֶדְמָה תְּחוּחָה
 שֶׁל גּוֹפּוֹת גּוֹפּוֹת,
 גּוֹפּוֹת מֵרוּחַ חַיִּים נִדְמוּ.
 לְאִין.
 תַּחַת שְׁמַיִם צָרִים.

שברי מראות מאת: זיוה חלמיש

פורסם באתר האינטרנט:

<http://www.israeli-kovel-org.org/kpics-v/visit-ziva-halamish-2019.pdf>

לאחר ביקור בקובל, יולי 2019

עלטה

חושך ירד על העיירה. נראה שהאפלה חונה פה תקופה ארוכה. מגששים דרכנו ביות הפנסים הכבויים למחצה. פוגשים פה ושם מקומיים עייפים, הצועדים בראשים מורכנים. נראה שהתקווה אבדה בקובל העיירה.

הבית ברחוב וורשבסקה

עומדת ברחוב בו אמי נולדה. עומדת עם סיגל ועירית מול מספר הבית בו עברה עליה ילדותה. לכאן שמעתי כל כך הרבה געגועים כואבים. יודעת שהבית המקורי חרב ומספרי הרחוב שונו, נשארו רק מעט מבנים ותמונות המזכירים את הפאר שפעם היה.

תחנת הרכבת

מדרגות ספורות מובילות לפתחה של תחנת הרכבת הקטנה שבקצה העיירה. מעליהם על הקיר מובלטת קשת בהירה. תהיה זו טעות לראות משהו פסטורלי ואופטימי במקום בו נשלחו היהודים לדרכם האחרונה.

השוק הפתוח בעיירה

למרגלות תחנת הרכבת מתקבצים איכרי הסביבה, מנסים למכור את תוצרתם.

שקים, דליים או סתם סלים מלאים תפוחי אדמה, גזרים, בצלים, בעיקר ירקות בסיסים. ביניהם מזדקרים פירות העונה: תותי יער, דובדבנים אוכמניות ועוד פירות יער לא מוכרים. הפער בין המוצר לאריזה, בין הפירות הבוהקים לבין האנשים הדהויים זועק למרומים. רק כשאנחנו טועמות את הפירות אנחנו מבינות למה אמי התגעגעה.

שברי מצבות

11 צברים, ממשפחות יוצאי קובל, נוסעים הלוך ושוב ברחבי העיירה. הולכים לאיבוד בין הסימטאות, מנסים למצוא את המקום בו רוכזו שברי המצבות שנותרו מבית הקברות היהודי שהיה בעיירה. בתוך חצר פרטית המשמשת גם מחסן לחומרי בנייה נמצאה האבדה. בסבך הקוצים, מרוכזים בערבוביה מאות שברים. חלקם בערמות וחלקם מפוזרים. בחלקן, המצבות נותרו כמעט שלמות, רובן, רק שברים עליהן חרוטים בעברית הפרטים. כל פיסה היא עדות לחיים שהיו פה לפני מלחמת העולם השנייה. אני עוברת ממצבה למצבה וחושבת, הלוואי ואפשר היה להפוך אבן אבן לקרוא את הכתוב ולמצוא שריד או זכר למשפחה שהייתה.

בית הכנסת הגדול

עומדות במבנה הגדול המשמש כמתפרה. מתבוננות בעשרות הפועלות ומאזינות לרחש מכונות התפירה. עמודי הברזל עליהם נשענה עזרת הנשים והגומחה בה עמדה בימת החזן הם העדות היחידה שפעם היה פה בית כנסת מפואר ומרשים. כאן כונסו כל היהודים לפני ששולחו לגיא ההריגה.

על קירותיו חרתו את מילות הפרדה. סביבנו שורות שורות של קולבים עליהם תלויים, מוכנים למשלוח, חליפות ומעילים מהודרים. אי אפשר שלא לדמיין את דמויות הקרובים שאבדו לנו מתבוננים בנו מכל חליפה.

בכובה

גזעי העץ האדומים ביער בבכובה, בדרך לבורות ההריגה ולאחר ההנצחה. מספרים את סיפורם של יהודי קובל שהובלו לכאן, לדרכם האחרונה.

רגעי נחמה

ורניקס, בלינצס, כבד קצוץ, בורשט, גריבלך עם שמאלץ, קרפלך, הכל טעים ומחבק בתוך האפלה. שפע של עוגות מרהיבות מלאות פירות יער וקצפת מתוקה בקונדיטוריה בלבוב, הם רגעי הנחמה במציאות העגומה שנתגלתה. נסעתי לקובל עם שתיים מבנותיי נסעתי להנכיח את זיכרונות הורי! סיירתי, סרקתי, חיפשתי ולא מצאתי.

זר קהילת קולצ
ערצ יוס הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"א

זר קהילת קולצ
ערצ יוס הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"א

בנות צייט האקס יום הציבורון אלואה ואמבורה תלם"א

זר קהילת אומאט

זר קהילת זרזנה

זר קהילת דאמזרזלי

זר קהילת האשט

זר שלוחות בית הספר להוראת השואה

זר קהילת מנייזין

זר הפרטיזנים והלוחמים בני ווהלין

זר קהילת קאמין-קושינסקי

זר קהילת דמידלדורקה

זר קהילת קורניץ

זר קהילת סטפאן

זר קהילת לאדזיפאז

זר קהילת אצביאק

זר קהילת ויז'ה

